

AYDINLIK

Sayı: 10

İçtimaî, terbiyevî, edebî aylık mecmuadır.

1 Teşrinisani 1922

Münderecat

Türk Münevverleri

Şefik Hüsnü

7 Teşrinisani

***

Millî İktisat

Müfit Ahmet

HiçBir Yerin Hikâyeleri

Leman Sadrettin

İki Kalp

Orhan

Beşerin İsteği

Şevket Aziz

İslam Âleminde

Ş. H.

Haricî Şuûn:

Almanya'nın İflası

Dâhilî Şuûn: Anadolu'dan gelen fikirler etrafındaki münakaşalar, Eczacılar, İşçi Cemiyetleri, Bir kazaya dair, İstatistikî Malumat, Dergâh Mecmuası'na ders, Kim inkılâp istemez (şiir)

İdarehane: Babıali Caddesi'nde 71 numara

Tevzi mahalli: Babıali Caddesi'nde Çiftçi Kütüphanesi

Fiyatı 10 kuruştur.

Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslamiye Matbaası

1338

TÜRK MÜNEVVERLERİ

Millî kıymetlerimizin, dirhem dirhem tartıldığı, şu sıralarda münevverlerimiz hakkında da birkaç söz söylemek, zahmete değer. Hatta ben münevverlerden evvel, mütefekirlere dair yazmayı düşünmüştüm. Fakat biraz araştırınca, bizde böyle bir zümre mevcut olmadığını gördüm..

“Büyük” vasfıyla yad ettiğimiz ediplerimiz, – mesela en be-namlarını zikretmek için – Cenab Beyler, Süleyman Nazif Beyler, Halit Ziya Beyler bile, az yakından bakılacak olursa, şekli ve zahirî zenginlikler altında, aşikâr bir boşluk saklayan, alelade muharrirler ve gazetecilerdir. Esasen lisanımızın son zamanlar ihraz ettiği, sadelikle müterafik ifade kabiliyeti sayesinde, bu yapma, şekli ziynetler de, bedî zevkimizi artık okşamıyor.

Son elli sene zarfında, efkâr-ı umumiye üzerinde mahsûs bir tesir ika edebilen muharrirler arasında, yazılarına hâkim fikir veya mefkûreyi büyük bir kudretle ifade edebilmiş; ve bu suretle mütefekkir unvanına kesb-i liyakat etmiş, ancak üç dört şahsiyet bulmak mümkündür. Bu meyanda Namık Kemal, Tevfik Fikret ve Ziya Gökalp zikredilebilir.

Namık Kemal vatan aşkını, Tevfik Fikret beşer muhabbetini, Ziya Gökalp de millet duygusunu, Türklerin bir kısmına telkin etmeye, tattırmaya muvaffak oldular.

Namık Kemal vatan denilen nesnenin inhitat ve inhilalini, devletin müstebit ellerde bulunmasına atfediyordu. Husule getirdiği içtimaî hareket bir ufak siyasî inkılâba, Meşrutiyet’e münce oldu.

Meşrutiyet hengâmlarında ve daha evvel, Tevfik Fikret bize bir insan olmayı, diğer insanları sevmeyi ve insaniyete hizmet etmeyi öğretmeye çalışmıştı. Bu yüksek fikir tohumlarını intaş ettirmek için, zemin henüz hazır değildi. Hadisat rüzgârı onları alıp götürdü. Münevverler arasında bile Fikret’i dinleyenler, anlayanlar olmadı, insanî mefkûresi pek mahdut taraftarlar kazandı. Son zamanlarda ortaya atılan, azimkâr, emekçi sınıfı rehberleri istisna edilirse; bu mefkûre, bugüne kadar, bir içtimaî hareket uyandıramadı. Fakat daha ziyade, büyük bir şair olan Fikret – dahiyane bir sezîş sayesinde – içtimaiyatçı geçinenlerimizden daha büyük bir vuzuh ve isabet ile, hakikati görebilmişti. Müşahede, Türklerin kurtuluşu, onun gösterdiği istikamette olduğunda şüphe bırakmıyor.

Mevcut, gayr-ı mevcut bütün fenalıkların ve felaketlerin yegâne çaresi addedilen tılsımlı Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti içinden bir ekalliyetin diktatörlüğünü doğurdu. Ve neticede devlet büsbütün dağıldı; millet istiklalinden oldu. Ziya Gökalp mektebi, bunu, Türk milletinin şuursuzluğuna ve bir millî mefkûreden mahrumiyetine hamletti. [*¹] Güya Türkler Misak-ı Millî’de, muvakkat bir mefkûre bulmuşlardı. Nihayet buna eriştiler: millî hudutları dâhilinde istiklallerini istirdat etmek üzeredirler. Ve şimdiden sonra da eşhasın saltanatı yerine, millet saltanatını kurmak suretiyle tekâmül yoluna koyulurlarsa, kurtuluşlarını teyit edeceklermiş.

Bize öyle geliyor ki, bunlar şe’nî müşahedatı layıkıyla tahlil etmeden yapılmış, mefkûrevî istihraçlardır. Her şeyden evvel, bu devlet, asrî iktisadiyatın icap ettiği, içtimaî teşekküle ve idare makinesine mazhar olmadığı için, büsbütün inhilal etmesine ramak kalmıştı.

¹ [*] *Küçük Mecmua*, Sayı 16, Diyarbakır.

Türkiye’de içtimaî bünyemize, köy iktisadiyatına tevafuk edecek, işçi ve köylünün hâkimiyeti altında – lafta değil, hakikatte – bir halk hükümeti teessüs etmezse; yarın da, millî istiklalimizden, mevzubahis olan siyasî inkılâbımızdan sonra da, kenarında bulunduğumuz uçuruma doğru, yuvarlanmakta devam edeceğiz.

Her millet içinde lâakall iki millet vardır: varlıklılar milleti.. Yoksullar milleti.. Sermayedarlık usul-ı iktisadîsi, olduğu gibi ibka edilerek, ale’l-ıtlak milletten ve tekâmülden bahsedilirse, varlıklılar milleti kastedilmiş olur. Türkiye’de bu milletin saltanatı, yalnız bir isim farkıyla, şimdiye kadar olan idarenin devamı demektir. Bu da, Türk burjuvalarının, Avrupa sermayedarlarıyla müştereken; Türk işçi ve köylüsünü, eskiden daha beter ezip istismar etmelerine muadildir. Bu sathî tedbirlerle içtimaî inkılâbımızın önüne geçileceğine inansak, milletimizin âtisinden ümidimizi keserdik.

* * *

Bizde vukua gelen idare tebeddüllerinde, iktidar makamını ele geçirenler, daima münevverlere istinat etmek arzusunu izhar ederler, onların müzaheretini ararlar.

Halk üzerine, herhangi bir tesir icra etmek için, hür bir iradeye malik olmak icap eder. Türkiye’de, münevver namı altında toplananlar, hakikatte bu şartı haiz değildirler – yani müstakil bir içtimaî mevcudiyetleri yoktur.

Avrupa’da münevverler tabakasını, hür mesalik sahipleri teşkil eder. Bunlar tıpkı esnaf gibi, kendi ilmî sermayelerini, şahsî sa’ylarıyla işleterek geçindikleri için, hükümet nüfuzundan azadedirler. Serbest düşünüp serbest hareket etmek; siyasî ve içtimaî cereyanlarda kanaatlerine uyan tarafı iltizam etmek iktidarına – büyük sermayenin umumî tazyikinden berî kalmak mümkün olduğu nispette – maliktirler. Halk kitleleriyle daimî temas halinde bulunan tabiplerin, mühendislerin, hukuk-şinasların müzaheretlerini kazanmak, içtimaî hareketler için mühim bir muvaffakiyettir.

Bizde buna kıyas edilecek bir vaziyet mevcut olduğu iddia edilemez.

Asrımıza gelinceye kadar, memleketimizde, yegâne ilim tedaris edilen mahal, medreseler idi. Ve münevver tabaka münhasıran ulemeden, sarıklılardan tereküp ederdi.

Bugün – nüfus yekûnuyla mütenasip bir miktarda değilse de – müteaddit Avrupaî tedaris müesseselerimiz ve – yetişmiş âlimlerimiz yoksa da – [*²] ilim ve fen ile uğraşmış, tenevvür etmiş vatandaşlarımız vardır. Buna rağmen, mahiyet ve içtimaî kıymet itibarıyla, münevver tabaka, dün ne ise bugün de odur.

Dün sarıklı münevverlerin kâffesi, devlet hazinesinden aldıkları maaşlarla geçinirlerdi. İktidar makamını işgal edenler, azim ve irade ve kudret sahibi iseler – mansıb ve paye kazanmak hülyasıyla – ona zelilâne bir tarzda tekâpuda bulunurlar; halkın ulü’l-emr itaatini takviyeye çalışırlardı. O makam zayıf ellerde kalınca da, envai entrikalar çevirirler; ve en kuvvetli taklib-i hükümet amillerinin lehinde, – her ihtimale karşı mevkilerini sigorta etmiş olmak için –

---

² [*] Müderrisliği, muallimliği her şeyden üstün, ulvî ve mukaddes bir vazife bilen; her türlü menfaat şaibesinden berî bir ilim aşkıyla ömrünü tetebbuata hasreden; şimdiye kadar bir tek muallim veya müderris zuhur etmediği cihetle, memleketimizde bihakkın âlim denmeye seza şahsiyetlerin yokluğu pek tabii bir haldir.

telkinatta bulunurlardı. Ve her zaman, idare devam etsin veya değişsin, hükümet adamlarının, beytü'l-maldan üleştirdikleri avuç dolusu “parsa”ları toplayan onlardı.

Bugün aynı hal devam ediyor!.. Çünkü biraz evvel dediğimiz gibi – henüz bizde hür ve müstakil bir münevverler zümresi yetişmedi. Tabiplerimizin, mühendislerimizin, hukuk-şinaslarımızın, muharrirlerimizin, gazetecilerimizin gözleri, mütemediyen devlet hazinesine dikilmiş durur. Faaliyetlerine bir istikamet, içtihatlarına bir renk veren, daima, ya kazanılmış bir mevkiyi muhafaza; yahut istihdaf edilen bir makama vusul endişesidir.

Kendi ilmiyle, kendi irfanıyla, kendi teşebbüsüyle müreffeh bir maişet, müstakil bir içtimaî mevki temin eylemiş bir serbest meslek müntesibi tanımıyoruz. Bu memlekette bir tabip, bir mühendis, bir hukuk-şinas, mektepten çıkınca, bir hükümet dairesine kapılanmadan, maişet cidaline atılacak kuvveti, azmi, kendisinde bulamıyor. İştihar ettikten sonra bile, makam sevdası bir nevi iptila şeklini alıyor. Hususî işler, avukatlara akın akın müvekkiller; tabiplere akın akın hastalar; muharrirlere akın akın okuyucular temin etse de, bir daire koltuğunda oturmaktan, bu zavallılar – bir tiryaki zevkiyle – bir türlü vazgeçemiyorlar. Şöhret kazanmış gazetecilerimizden ekserisinin bir muallimliği; avukatlarımızın bir daire-i vekâleti veya muallimliği; tabiplerimizin bir idarî memuriyeti vardır.

Esas mesleği, askerî veya mülkî, memuriyet olanlardan bahsetmiyoruz. Bu gibilerin ihtisaslarının icap ettiği zihniyetle malul olmaları zarurîdir. Fakat kaydetmek istediğimiz nokta, bir derece serbest olmaları mümkün olan münevverlerimizin de, tıpkı bir memur zihniyetiyle hareket ettikleridir.

Diğer memleketlerde tüccarlar da, münevver zümresine dâhildir. Maatteessüf bizde iyi bir tahsil gördükten sonra ticaret âleminde muvaffak olanlar, parmakla gösterilebilir. Alışveriş mütehasıslarımızın büyük ekseriyetini talî tahsilini bile ikmal etmemiş kimseler teşkil eder.

* * *

Bu tahlile nazaran, milliyetçi burjuva inkılâbımızı yapmak üzere olanların münevverlere istinat etmekten bahsetmeleri, sarih bir mana ifade etmez. Karşılarında olan mütecanis ve şuurlu bir sınıf-ı içtimaî değildir; hitap ettikleri, hareket kabiliyetinden mahrum anasırdır. Yanlış olarak, menfaatleri zannettikleri şey, onların, olmuşa: “Allah razı olsun!” demelerini emreder.

Anadolu köylüsüne rehberlik edenler, yapmak iddiasında buldukları inkılâbı, sonuna kadar, başarırlarsa; – kendilerine yaranmak, teveccühlerini kazanmak için – onlara verecekleri talimatı, münevverlerin harfiyen icra edeceklerinden emin olabilirler.

Bu siyasî inkılâbı müteakip, sıra içtimaî inkılâba geldiği takdirde, cereyanın galebesi tahakkuk etmeye başlayınca, aynı şahsiyetlerin, bunun da samimi taraftarları kesileceklerinden, biz bugünden eminiz. Bunlar kurulmuş bir binanın ancak sıvalarını ve teferruatını yapmak kabiliyetini haizdirler.

Hakiki inkılâplar, muayyen müşterek menfaatlara malik ve bunu müdrük, şuurlu, içtimaî sınıfların hareketleri neticesi husul bulur. Ve şüphesiz bunların ideolojisini = fikriyatını tespit ve neşr ve tamim etmek lazımdır. İrae ettiğimiz gibi, bu hizmeti, eski idare altında terbiye görmüş, onun nan ve nimetiyle perverde olmuş olanlar ifa edemez. Onların dimağı, zamane zihniyetini akseden, silinmez intibaat ile doludur..

Ancak, henüz hal-i teşekkülde olan gençlik, müsait bir tarzda yetiştirilirse, bu vazifenin ehli olabilir. Gençliği, ufk-ı hayalini tahdit eden, menfaatperest tesirlerden vikaye, hür fikirli ekalliyetin üzerine borçtur. Ve bir muhafaza-i nefis kaygısı, bizzat gençliğe de, bu nevi telkinat ile, dimağlarına âriyet bir zihniyet aşılmasına mukavemet etmeyi emreder.

26 Teşrinievvel 922

Doktor

Şefik Hüsnü

TÜSTAV

– 7 TEŞRİNİSANI –

Kurtuluş Bayramı

Dediler ki sebep ne bu bayrama?..

Bugün mü nur inmiş çölde bir dama?.

Mübarek toprakta yoksa bugün mü

Gök açılmış ilahi bir adama!.

Dedik ki: ne nur buldu çöllerde bir dam

Ne de arşa çıktı bir ilahi adam..

Kurtuluş Bayramı derler bugüne

Bugün içimizden gelen bir bayram..

* * *

TÜSTAV

MİLLÎ İKTİSAT

Mamafih, harbin tevlit ettiği netayic-i siyasiye ve maneviye, mucip olduğu maddî tahribattan daha az müessif değil idi.

Mukaddes Cermanya İmparatorluğu, Almanya'yı lâ-yuad aksama ayıran, yüzlerce küçük hükümetlere (yedi yüz hükümet!) tahakküm edebilmek için lazım gelen kudret ve servetten mahrum bulunduğundan her hükümet evvelkisi dâhilinde lâ-yüs'el bir amir-i mutlak vaziyetinde idi.

Bizim için en mühim kısım tahribatın manevî cihetleri olduğundan, Almanların bu zamanki halet-i ruhiyelerini birkaç kelime ile tespit edelim: Kuvvetli bir millî hayatın adem-i mevcudiyetine binaen hissiyat-ı milliyede azîm bir zaaf, reform neticesi akaid-i diniyede büyük bir vahdetsizlik, teavün-i müteakabile duygusunun noksanı, bunun yerine hodgâmâne bir fertçilik âsârı. Yüksek ve aşağı sınıflara mensup halkta calib-i dikkat bir sukut-ı ahlakî; ecanibi, alel-husus Fransızları taklide fart-ı inhimak. Daha mühimi şu ki "Alman lisanı ancak avam ile hizmetçiler tarafından konuşuluyor. Kibar sınıfı münhasıran Fransızca tekellüm ediyordu." [1³]

Bilâ-mübalâğa denilebilir ki Otuz Sene Muharebesi, bu milletin inkişaf-ı tabîsini birçok asır sektedar eylemiştir. Fakat Cermen kavminin fevkalade kuvve-i mukavemesi sayesinde Almanya bu mühlik hale nihayet galebe etti. Rahip Spencer'in 1705'te uyandırdığı Pietizm [2⁴] hareket-i diniyesinden sonra, sunuf-ı saireden daha münevver bulunan burjuvazi sınıfı zihinleri bunaltan ve hiçbir müspet neticeye müncer olmayan Skolastik'in yerine akla müstenit yeni bir felsefe ihtiyacını duydu. Descartes ve Bayle tercüme ve tefsir edilmeye başlandı. Terakkiyat mahsulü olan rasyonalizm felsefesi Christian Wolff ile tedricen Almanya'ya girdi. Cehl ve taassubun netice-i zaruriyesi olan zunun-ı batıladan ruhları kurtardı. Ve bu suretle müstakbel terakkinin yollarını açmış oldu. Bu inkişaf-ı ilmî on sekizinci asırda, hemen bilâ-inkıta devam etti. Yalnız şahidi olduğumuz tekâmül, şuurî bir gayeye matuf bulunmadığı gibi onu vücuda getiren amiller de amellerinin tevlit ettiği netayiciden bî-haber idiler. "Mezkûr tekâmül adeta, zî-hayat mevcudatın büyümesi kabilinden bir nevi dâhilî gaiyyet (*finalité interne*) sevkiyle vuku buluyordu." [3⁵]

Fakat Fransız ve İngiliz medeniyetlerinin taklit ve bel' edilmesiyle başlayan bu tamir ve tecdit asrının (18'inci asır) nihayetlerinde Almanya, manen müstakil bir millet olarak teşekkül edebilmek için kâfi derecede müterakki bulunduğunu hissettiği andan itibaren tekâmülî, şuurî, alel-husus millî bir mahiyet iktisap etti ve bu tarihten sonra kendini toplamaya, tabir caiz görülürse, kendi üzerine kıvrılmaya başladı ve tabiat-ı hususiyesine, büyümekte olan bünye-i milliyesine muzır farz ettiği her şeyi reddetti. İşte, biz bu devri takip eden seneler içinde iktisad-ı millîye vücut veren anasırın siyasî ve içtimaî sebepler neticesi birer birer tezahür ettiğini görüyoruz:

Şöyle ki: Alman mütefekkirleri, tekâmül-i millînin tealisine mani olan esbab-ı esasiyeyi taharriye başladıkları zaman, reh-güzarlarında evvela, dimağları hurafattan tasfiyeye muktedir

³ [1] *L'Allemagne depuis Leibnitz*, Levy-Bruhl, sayfa 48.

⁴ [2] Pietistler, o zamanlar ifrata varan teolojinin bi-mana eşkâli yerine hakiki din ve dindarlığın kaim olmasını arzu ediyorlar idi.

⁵ [3] *L'Allemagne depuis Leibnitz*, Levy-Bruhl, sayfa 33.

olmakla beraber bir cemiyetin millet haline irtikasını temin edecek prensiplerden külliyyen mahrum bulunan rasyonalizm felsefesine tesadüf ettiler.

Filhakika on sekizinci asır rasyonalizmi, ananeciliğe muhalif, menfî, reybi (*sceptique*) bir felsefe idi. Gayesi; insanı, muzır ve sunî addettiği manevî kayıtlardan azade kılmak olduğundan din, anane, ahlak kaidelerini, cemiyet ve devletin istinatgâhı olan prensipleri bî-rahimane münakaşa ve bu tahlil-i aklîye mukavemet gösteremeyenleri, velev pek mukaddes dahi olsalar, madum addetmekti. Binaenaleyh, Otuz Sene Muharebesi'nin netayic maneviye-i malumesini izaleden ziyade tevsie hadim olan böyle tehlikeli bir felsefe ile mücadele menafi-i milliye icabatından idi. Kant Wolff'un, evsaf-ı ilahiyeyi bile hendesî muhakemat ile ispata kalkacak kadar rasyonel ve istidlâlî olan felsefesini reddetmekle bu vazife-i vataniyeyi ifa eyledi. 1781'de neşrettiği (*Critique de la Raison pure*) namındaki eseriyle rasyonalizme nazaran, kudretine payan olmayan akl-ı mahzı (*Raison pure*) tenkit ve daire-i salahiyetini tahdit etti. Birkaç sene sonra saha-i intişara çıkan (*Critique de la raison pratique*)i ile de kavanin-i ahlakiyenin ulviyetini vazifenin kudsiyetini, vicdanın mutlak bir kıymeti olduğunu hissettirdi. Bu yeni felsefe, rasyonalizmin birer netice-i zaruriyesi addedilebilen ve hissiyat-ı milliyyenin tamamî-i inkişafına mani olan münhal seciye maddiyet-perestliğe, determinizme (icabiye) fertçiliğe mühim bir darbe indirdi. Kant'ın hürmetkâr tilmizi Fichte'nin aşağıya nakledeceğimiz fikirleri idealizm felsefesinin Alman zihniyetinde husule getirdiği derin ve halaskâr tahavvülü bize büyük bir vuzuh ile gösteriyor. Fichte diyor ki “(*Critique de la raison pratique*)i okuyalıdan beri başka bir âlemde yaşıyorum. Şimdiye kadar lâ-yetezelzel addettiğim birçok kaziyeler nazarımda eski ehemmiyet ve kuvvetlerini kaybettiler. Hürriyet-i mutlaka, vazife... ilh gibi katiyetle ispat edilmelerini muhal zannettiğim bazı fikirler, bence artık münakaşası gayr-ı kabil hakayık-ı mutlaka mahiyetini iktisap ettiler. Ahlak prensiplerinin tahrip edildiği ve vazife kelimesinin lügat kitaplarından tayıyıldığı bir asır için ne büyük nimet” [1⁶]

Felsefe-i cedide yalnız tekâmül-i millî icabatına tevafuk etmekle de kalmayıp ona en metin esaslar ihzar etmiş oldu. Filhakika, bâlâda işaret ettiğimiz üzere, rasyonalizm nazariyatıyla kavî bir millet meydana getirmek mümkün değildi. Hâlbuki yeni felsefenin, determinizm yerine ikame ettiği irade kuvveti ve maddî hodgâmlığı istihlaf eden vazife-i mutlaka hissi sayesinde Fichte'ler, Stein'lar, ale'l-husus devleti tarz-ı telakkileri itibarıyla Kant'ın felsefesine yakın nokat-ı nazara malik bulunan Prusya hükümdarları, bundan sonra halk üzerine daha müessir tarzda icra-yı nüfuza muvaffak oldular. Hülâsa millî hayatın inkişafı neticesi doğan ve Kant'ın dehası sayesinde mükemmel bir sistem halini iktisap eden idealizm felsefesi; Almanya'da rasyonalizmi tek mil avakıbı ile yavaş yavaş her sahadan tardetti.

Yine millî tekâmülün vücuda getirdiği ve idealizm felsefesini birçok noktalarda ikmal eden diğer cereyan da on sekizinci asır nihayetinde tezahür eden romantizmdir.

Friedrich List ve muakkiblerinden epeyce zaman evvel münhasıran millî gayelerin sevkiyle iktisat ve millî prensiplerini başka şekil ve sahada tesis eden bu mühim cereyandan yalnız mevzumuzla alakadar olan aksamı dolayısıyla bahsedeceğiz.

Evvela Alman romantikleri felsefede Kant'ın taraftarı idiler. Çünkü milliyet hissini şiddet-i feveranı ile mütenasiben ilk defa Almanya'da tecelli eden bu hareket-i fikriye yalnız

⁶ [1] *Considération sur la révolution française*, Fichte, sayfa 9.

rasyonalizmin değil umumiyetle (entelektüalizm) aleyhinde bir aksülamel olduğundan salikleri tabiatıyla Kant'ın ideal felsefesine mütemayıl bulunuyorlardı.. Saniyen romantikler; müspet ulumun ehemmiyet ve lüzumunu takdir etmekle beraber hakikate vasıl olmak için yegâne vasıtanın akl-ı mahzdan ibaret olduğunu zannetmiyorlardı [1⁷]. Salisen bunlar ferdin ancak bir uzv-i devlet sıfatıyla istiklal ve hürriyetini temin edebileceğine kail bulduklarından fertçiliğe de muarız idiler. Rabian, on sekizinci asır kozmopolitizmine karşı milliyet hissini şiddetle müdafaa etmek suretiyle vatanperver olduklarını kavlı ve fiilleriyle ispat etmişlerdir. Romantizmde bizim için en mühim nokta; rasyonalistlerde görülmeyen hiss-i tarihînin romantiklerde hadd-i azamîye vasıl olmasıdır. Bu hissini tesiriyledir ki tekâmül-i tarihînin mahsul-ı zarurî ve tabîsi addettikleri millî müessesata karşı daima derin bir hürmetleri var idi. Yani tam manasıyla muhafazakâr ve ananepereşter idiler. Hugo, Savigny gibi mütefekkirleri menabi-i hukuku, şuurî bir iradede, bir mukavele-i içtimaiyede görmekten ziyade (Ruhîyûnun zıddına olarak) aynı cemiyete mensup fertlerde yaşayan millî ruhun[1⁸] gayr-ı şuurî ve zarurî tezahüratında aramaya sevk eden müesseratın biri de şüphesiz, romantizmdir. Diğer cihetten romantikler, rasyonalistlerin barbar devri addettikleri kurûn-ı vustâyı ihya etmek istiyorlardı. Zira Alman milleti, mukaddes Cermen İmparatorluğu'nun en şaşaalı hayatını bu asırda yaşamış idi.

Romantizm cereyanının tevessüü tabiatıyla rasyonalizm felsefesiyle pek ziyade alakadar olan klasisizme nihayet vermiştir.

Romantizm, Alman mizacının muavenetiyle bu memlekette tarih zevkinin doğmasına da pek büyük yardımcı olmuştur. Hissiyat-ı milliyeyi uyandırmak için tarih en müessir bir vasıta idi. Nitekim, Jeronyus, Dalham [?] gibi mütefekkirin Almanya'da vahdet-i milliyeyi ihzar için tarihi, vasıta olarak istimal ettiklerini ketmetmiyorlar" [2⁹] Çünkü Alman efkarına hâkim olabilmek için sade ve katî prensipler, mantikî muhakemat kâfi gelmeyip vekayi üzerine müesses mütalaat-ı tarihiyeye lüzum görüldüğünden tarih vasıtasıyla propaganda bu milletin mizacına pek muvafık geliyordu.

Esbab-ı salife-i siyasiye ve içtimaiyeden münbais tarihçilik cereyanında bizi en ziyade alakadar edecek olan nokta bu nazariyenin milletlerde şahsiyet, hususiyet esaslarını vazetmiş olmasıdır. Tarihçiler, milliyetleri evsaf-ı hususiyeyi haiz birer mevcut müstakil addettiklerinden, her milletin vaf-ı mümeyyizini kendi tekâmül-i tarihiyesinde taharri ederler. Bu biraz uzun süren ve yek-nazarda mevzu-ı tetkikimiz ile pek de alakadar görülmeyen hülasa-i tarihiyeden ne istidlal edebiliriz?

Çıkaracağımız umumî netice şudur ki: On sekizinci asrın rasyonalizm felsefesine tamamıyla muhalif olan idealizm, romantizm ve tarihçilik cereyanları Alman milletin on sekizinci asra müsadif safha-i tekâmülünün zarurî netayicindendir.

-Bitmedi-

⁷ [1] Asrımız *Néo-positiviste* içtimaiyünü aynı fikri, vicdan-ı millî tabiriyle ifade ediyorlar.

⁸ [1] Asrımız *Néo-positiviste* içtimaiyünü aynı fikri, vicdan-ı millî tabiriyle ifade ediyorlar.

⁹ [2] *L'Allemagne depuis Leibnitz*, Levy Bruhl, sayfa 18.

HİÇBİR YERİN HİKÂYELERİ

Yazan: William Morris

Tercüme Eden: Leman Sadrettin

-Mabad-

Bunlar burada ne işe yarıyor? dedim. Eğer Tay Nehri üzerinde bulunsa idik balık ağlarını çekmeye mahsus derdim; fakat burada... Tebessüm ederek:

– Evet, dedi. Bunlar ağları çekmek için yapılmıştır. İster Tay olsun, ister Thames olsun, som balığı bulunan herhangi bir nehirde, ağların bulunması şayan-ı hayret değildir; fakat her zaman bunlarla uğraşılmaz. Her gün her mevsimde tabii som balığı yenmez.

“Acaba hakikaten Thames Nehri üzerinde mi bulunuyoruz?” diye sormak istiyordum. Fakat etraftaki bu derin sükût beni duçar-ı hayret ediyordu. Tekrar köprüye ve nehrin iki sahiline bakmak için başımı çevirdim: hakikaten beni şaşırtacak şeyler görüyordum.

Dün akşamdan beri ne büyük bir tahavvül husule gelmişti! Bacalarından simsiyah dumanlar fışkıran sabun fabrikaları, kaybolmuştu; imalathaneler meydanda yoktu; debbağhaneler görünmüyordu; Thorneycroft’tan esen garp rüzgârı hiçbir çekiç gürültüsü getirmiyordu... Ya köprü? Belki rüyamda bu kadar güzel bir köprü görmüştüm; fakat hakikatte resimli kitaplarda bile bu derece fevkaladesine tesadüf etmemiştim. Çünkü Floransa’daki Vecchio Köprüsü bile bu kadar nefis değildi. Gelip giden gemilere mani olmamak için oldukça yüksek yapılmış, sağlam olduğu kadar zarif, gayet güzel oyulmuş mermer kemerler üzerinde idi. Taşlar mürur-ı zamanla kaypaklaşmıştı. Fakat Londra’nın, hatta bir senelik köprülerinde bile nazara çarpan çirkin siyahlıklardan eser yoktu.

Benim şaşkın, mütehayyir nazarlarımı fark eden sandalcı düşüncelerime cevap verir gibi.

– Evet, dedi, bu güzel bir köprüdür değil mi? Gayr-ı ihtiyarî bir surette:

– Bu köprü hangi tarihte yapılmış? diye sordum.

– O kadar eski değildir, zanneder isem 2003 tarihinde inşa edilmiştir. Ondan evvel burada gayet basit bir tahta köprü vardı.

Bu tarih dudaklarıma asılmış bir kilit içinde dönen bir anahtar gibi ağızımı kapattı; bazı anlaşılmayan şeylerin vukua gelmiş olduğunu görüyor ve daha fazla konuşur isem, birçok karışık sualler ve cevaplar karşısında kalacağımı anlıyordum. Lakayt bir tavır takınmaya ve nehrin sahillerine şöylece bakmaya kendimi icbar ediyordum. Köprüye kadar, hatta eski sabun fabrikasının bulunduğu cihete kadar gördüğüm şeyler şu tarzda idi. Nehrin iki sahilinde sulara oldukça yakın bir mesafede, alçak fakat geniş, pek kullanışlı ve rahat olacağı görülen, kırmızı tuğladan gayet güzel evler yapılmıştı. Bu evler sakinlerinin yaşayışlarına uygun bir surette inşa edilmişti. Evlerin önünde ta nehre kadar uzanan çiçeklerle mâl-â-mâl bahçeler vardı.

Evlerin arka taraflarında, birçok büyük çınar ağaçları yükseliyordu. Putney cihetinde, suların içine uzanmış olan kara parçaları, nehre, ormanlarla işlenmiş bir göl manzarası veriyordu.

– Rica ederim beni karaya çıkarınız, kahvaltı etmek istiyorum, dedim. Başıyla bir işaret yaptı ve mahirane bir kürek darbesi ile sandalı çevirdi; bir dakika içinde iskeleye yaklaşmış bulunuyorduk. Karaya atladı, ben de onu takip ettim; fakat onun iskelede beni beklediğini görünce taaccüp etmedim, şüphesiz ücretini istiyordu. Elimi cebime soktum ve sordum: “Ne kadar?” Bu suali, sanki gayet kibar bir centilmene para teklif ediyormuşum gibi pek büyük bir mecburiyet içinde sormuştum.

Müşkül bir mevkide kalmış olduğunu gösteren bir vaziyetle

– Ne kadar mı? dedi. Neden bahsettiğinizi anlayamadım? Suların alçalmasından mı?

Kızardım ve kekeleyerek:

– Rica ederim sözlerimi yanlış anlamayınız; dedim sizi cerîhadâr etmek istemiyorum: fakat ne kadar vereceğimi soruyorum? Görüyorsunuz ki ben yabancıyım. Ve âdâtınıza vâkıf değilim... Paralarınızı da bilmiyorum.

Aynı zamanda ecnebi memleketlerinde yapıldığı gibi cebimden bir avuç para çıkardım.. Fakat elimdeki paraların tamamıyla paslanmış ve yeşil bir renk iktisap etmiş olduğunu gördüm.

O yine pek müşkül bir mevkide kalmış gibi görünüyordu. Fakat katiyen canı sıkılmamıştı; paralara dikkatle baktı.

Kendi kendime “Anlaşıldı, dedim, ne kadar isteyebileceğini düşünüyor... Fakat o kadar mert bir delikanlı ki ne kadar fazla ister ise istesin arzusunu yapacağım.” Sonra gayet zeki görüldüğü için bir iki gün kendime kılavuz tutmayı düşündüm.

Yeni arkadaşım düşünceli bir tavırla

– Ne demek istediğinizi anlamak istiyorum, dedi. Size bir hizmette bulunduğumu düşünüyor ve buna mukabil bir şey vermeye kendinizi mecbur addediyorsunuz değil mi? Sonra ben de bu hediye bir diğerine vereceğim. Evet, böyle ücretli hizmetlerden bahsedildiğini işittim, fakat beni affediniz, bu âdet bize pek sıkıcı ve karışık görünüyor; tatbik edemiyoruz. Siz de görüyorsunuz ki, bu sandalı çekmek ve halkı yüzdürmek benim sanatımdır. Yaptığım şeye mukabil hediye almak pek garip görünüyor. Bundan başka eğer birisi bana böyle bir hediye verir ise, bir diğeri de verecek, derken başkaları da böyle hareket etmek isteyecek ve hep bu suretle devam edecektir. Sonra ben bu kadar çok hediyeleri nerelere sığdırırım.

Ettiği hizmete mukabil ücret almak fevkalade tuhaf bir şey imiş gibi, neşe içinde yüksek sesle gülmeye başladı. Pek sıhhatte görünmesine rağmen, bu adamın deli olması ihtimalini düşünerek korkmaya başladım; fakat, gayet iyi bir yüzücü olduğumu tahattur edince biraz müsterih oldum. Çünkü derin ve cereyanı pek kuvvetli olan nehrin çok yakınında bulunuyorduk. O devam etti:

– Paralarınıza gelince, onlar şayan-ı tetkiktir. Fakat, o kadar eski değil: zanneder isem Victoria'nın zaman-ı saltanatına ait. Bunları pek o kadar zengin olmayan bir müzeye hediye ediniz. Bizim müzede bunlardan pek çok vardır. Hatta birçokları bundan daha eski ve hem daha güzeldir.

Hâlbuki on dokuzuncu asra ait olanlar pek çirkindir değil mi? Bizde Üçüncü Edward'ın, gayet ince bir surette yapılmış, etrafı zambak çiçekleriyle müzeyyen bir sikkesi vardır.

“Gülerek” görüyorsunuz ya! dedi, ben kıymetli madenler ile uğraşmayı daha ziyade seviyorum:
işte belimdeki toka da benim kendi eserimdir.

-bitmedi-

TÜSTAV

İKİ KALP

Küçük Hikâye:

Beyaz bir parlaklıkla ışıldayan göklere ay, gümüş bir tepsi gibi mihlanmıştı.. Geniş bir mezarlıkta idim. Bilmiyorum. Buradaki taşlar birbirine çaprazvarî mi gelmişti, yoksa üstleri kavuklu mu idi? Taş oyma çiçekli mi idi? Bilmiyorum. Mezarlıkların etrafında yeşil parmaklıklar mı var idi. Ortalarında taş kanatlı heykeller mi? Gölgeyi, kâh önüme, kâh arkama alarak epeyce dolaşım. Bu ölümler şehrinde düşündüklerim hep yaşayanlara aitti.. Ölülerin saadetini, artık onların karıştığı âleme hükmedenlere bırakmışım.. Yaşayanların bahtiyarlık çarelerini bulmak istiyordum.. Birdenbire olduğundan taşan bir su gibi kafam bir fikri aktı.. Hemen, en beyaz taşlı, en süslü bir mezarın başına çöktüm.. Büyük mermerleri sökmeye başladım. Önüme yayılan gölgeyi, yüksek mezarın alçalan taşları üstünde bir merdivenden iner gibi iniyor, toprağa yaklaşıyordu. Kollarımda Zaloğlu Rüstem'in kuvvetini buldum. Mezar, dişsiz bir ağız gibi açıldı. Gölgeyi karanlık çukurun içinde kaybıldı.. Ay, bu siyah deliğin ortasında bir el kadar küçük bir şekli aydınlattı.. Bu, bir gümüş gibi parlıyordu. Eğildim, doğruldum, mezarın içinden aldığım şeyi aya tuttum: bu bir teneke kalpti.

Zenginlerin mezarlığından aldığım teneke kalp elimde, fakirlerin mezarlığına gittim... Buradaki bütün taşlar, yana doğru eğilmiş, ne kenarlarında yeşil parmaklıklar vardı, ne de ortalarında taş kanatlı heykeller..

Hemen hepsi birbirine benzediği için en süslüsünü, en beyazını seçmeden bir mezarın başına çöktüm.. Onu açtım.. Yine siyah deliğin ortasında ay, bir el kadar küçük karanlık parıldayan bir şekil aydınlattı.. Onu da aldım. Aya tuttum: bu, bir demir kalpti.. Evime geldim..Küçük gaz lambamı yaktım.. Kalpleri tahta masanın üzerine bıraktım.. Teneke kalp, demir kalbin karşısında yalancı bir efendi biçimini aldı.. Kalaydan parlaklığına mağrur, ona üstten bakıyordu.. Öteki açılıp kapanmaya başladı. Çalışıyordu.. Her küçülüp büyüdükçe, ortasından sarı, parlak bir külçe akıyor, teneke kalbin üzerini kaplıyordu..

Ne kadar zaman geçti.. Bilmiyorum. Bir de baktım, karşımda altın kaplama bir kalple, çalışın demir bir kalp var.. O zaman, insanları bahtiyarlıktan men eden tılsımı bulduğumu anladım.. Kendi yüreğimin ateşini demir kalbe nefh ettim.. Demir kalp bir anda bir güneş parçası gibi kızardı.. Ortasından, sarı parlak külçe yerine kıvrılan, genişleyen bir alev dalgalandırmaya başladı.. Altın kaplama kalp çözüldü.. Çözüldü.. Sonra, çıplak teneke kalan vücuduyla bu sıcaklığın karşısında bir lehim gibi eridi.. Dağıldı..

*

İşte o gecedeki sonra, insanlar, ebedî saadetin bin bir çiçekli bahçesine girmek için isyanın kan ve barut kokan yollarına düştüler...

1921 Kânunuevvel

Orhan

BEŞERİN İSTEĞİ

Minyatür

-Lem'i Nihad'ın ruhuna ithaf ediyorum-

Sabah oluyor ve gökte bulutlar altın renklerle belirdi. Kuşlar yuvalarından çıktılar, yamaçlarda sürüler otuluyor.

Fakat, dünya tabiatın yalnız bu güzelliklerini ve hadiselerini taşımaz.

Kürenin üzerinde “insan” var!

“İnsan” bütün varlığıyla istiyor ki, güzelliklerin en güzeli “sükûn ve sevgi” olsun.

* * *

Birçok insanlar gördüm, yırtık libaslarını isimsiz yolların tozları örtmüş. Analar evlatlarını kaybetmiş.

Birçok insanlar gördüm ki, ayakları pabuçsuz, vücutları yorgun ufuktan, ufka sürünüp gidiyorlar.

Arkalarını bürüyen kara, kızıl dumanlardan anladım ki “muharebe”den dağılmışlar, kaçıyorlar. Ve belki de ıssız yollarda ölecekler.

Fakat “insan”ın “şuuru” var. O “şuur” diyor ve istiyor: insanlar “kardeş”tir. Kardeş olsunlar. Ve kardeşler “nur”dur.

Nur olsun!..

* * *

Bir gün bir gençle tanıştım. Onunla kumluk deniz kenarında oturduk. Ve uzun, derin görüştükü..

– Sırf muhabbet ve doğruluk olan “yarın” bir dev atlayışıyla geliyor, görmüyor musunuz?

– Fakat, dedim, “bugün” var. “Bugün” ki elem ve acıdır. Ne olacak?

Akşam yaklaşmıştı. Sulara pembe ve ölgün renkler doğdu. Genç hep ufka bakıyor. Mavi gözlerinde, kumlukta ayaklarımızın dibine kadar gelen engin denizin derinlik, hudutsuzluk ve kudretini sezdim. Birden bana döndü:

– “Elem, acı” bir an, doğacak her şeyde vardır. “Elemli bugün” doğacak “yarın”ın bir anlık sıkıntısıdır!. Ve ilave etti:

Doğan, ölen hadiseler içinde, dünyada yaşayan beşerin isteği “yarın”dır!

Genç bana böyle söylemişti. O, yeni bir filozoftu.

Küçük Çamlıca: Sonbahar 922

Şevket Aziz

İSLAM ÂLEMİNDE İÇTİMÂÎ İNKİLÂBİN MENŞELERİ

Ankara'da intişara başlayan "İlim, Fen, Felsefe" mecmuasının ilk nüshasında, Akçura oğlu Yusuf Bey'in sosyalizme dair tetkikî bir makalesini, büyük bir alaka ile okuduk. Bu makale Karl Kautsky'nin "Sosyalizmin Mübeşşirleri" eserinden mülhem olarak yazılmıştır. Bu meslek-i içtimaînin esasatı beşeriyet tarihinin en eski devirlerinde, bazı iktisadî zaruretlerin doğurduğu içtimaî hareketlerde, fiilî bir tarzda müşahede edildiği, vesaik ve vekayi-i tarihiye zikriyle ispat edilmektedir.

Yusuf Bey Eflatun'un felsefesini, Spartaküs hareketini ve iptidaî Hıristiyanlıktaki, meslek-i iştirakîyi andıran cihetleri kaydettikten sonra şarkta ve âlem-i İslam'da vuku bulan müsavatçı ve iştirakçi hareketleri tetkik ediyor. Eserin asıl kıymetli olan kısmı budur. Zira garp müellifleri tarihî ve içtimaî eserlerinde şark ve âlem-i İslam vekayii üzerine daima, ya pek sathî bir nazar atfetmişler, yahut da bunları görmeden geçmişlerdir. Bu noksanın, na-tamam bir tarzda olsa da, telafi edilmesi şayan-ı şükrandır. Biz bu mecradaki taharriyatın tevalisini temenni ederiz.

Aydınlık karilerine, istifadeli bulduğumuz bu yeni malumatı hulasaten arz edeceğiz.

Şarkta iştirak temeline istinat eden ilk içtimaî hareket "Mazdakilik"tir. Mazdak İran'ın Nişabur şehrinde doğmuştur. İran şahı kesra Kubat [M 491-531] devrinde, o zaman yeni addolunan bir mezhep ortaya atmıştır. Bu hadise İslamiyet'in zuhurundan az evveldir. Acem eserlerinden naklen İslam tarihlerinde okunduğuna göre Mazdakîliğin esası, emval ve emlakin, hatta nisvanın bütün cemiyete müştereken ait olması imiş. Bu tam komünizmdir. Mazdak hareketinin en mühim hususiyeti, on dokuzuncu asır hayalperest sosyalistlerinin, Simon'ların, Fourier'lerin son derece arzu edip de ele geçiremedikleri bir fırsata mazhariyetidir: bu büyük mütefekkir, herkesten evvel fikrini, zamanın hükümdarı olan Kubat'a kabul ettirmeye muvaffak olmuştur.

Sonra bu makamın iktidarına güvenerek bütün İran'a mesleğini tatbika gayret etmiş; mamafih, bütün hükümet kuvveti elinde olduğu halde yine büyük güçlüklerle maruz kalmıştır. Halk isyan etmiş; bir aralık Kubat'ı tahtından indirerek Mazdakîliğin intişarına mani olmak istemişse de, yine Mazdak taraftarları galip gelmiştir. Mazdakîlik daima tekerrür eden muhalefet hareketlerine karşı koyarak otuz sene devam edebilmiş ve bu müddet zarfında gayet samimi şuurlu taraftarlar kazanmıştır. Veliht Hüsrev Nuşirevan'ın maiyetindeki muhalifler nihayet galebe çalmışlar ve bu şehzadeyi kesralar tahtına ik'ad etmişlerdir. Bu mürteci hükümdar gairesiz hükümet edebilmek için dört yüz bin Mazdakîyi katlettirmiş, reisleri Mazdak'i de, bizzat kendi hançeriyle öldürmüştür.

Görülüyor ki, daha pek eski zamanlardan beri, imtiyaz ve ferdî mülkiyet taraftarları, inkılâpçıları, her türlü merhamet hissinden berî olarak daima kana boğmuşlardır.

Bu vakanın zuhuru hengâmlarında İran'ın büyük şehirlerindeki vaziyet-i içtimaiye tetkik olunursa Mazdak'in inkılâp teşebbüsü pekâlâ izah olunabilir: büyük şehirler ahaliyi birkaç sınıfa ayırıyordu; büyük arazi sahibi olan zengin dihanlarla Zerdüştlüğün ruhanileri olan munganlar, imtiyazlı hâkim sınıfı teşkil ediyorlardı. Ve bunlar asilzade addolunurdu. Ahalinin ekseriyet-i kahiresini, dihan ve munganların arazisini işleyen köylülerle şehir esnaf ve tüccarı terkip ederlerdi. Bunlardan maada şehirlerde karın tokluğuna çalışan birçok işçilerle mal

gibi alınıp satılan esirler ve köleler vardı. Ve bütün bu halk, hâkimlere hak veren, maddî ve manevî kuvvetin, imtiyazın mürevvici olan Zerdüş mezhebine mensup idi. Fakr u sefalet bu dinde bir teselli bulamıyordu. Dinin rahipleri olan muganlar siyasî ve idarî işlerde büyük nüfuzla malik idiler. Ve bu nüfuzu zenginler ve kişizadeler lehine istimal ederlerdi. Bütün menfaatlerini ayaklar altında çiğneten mevcut müessesatın muhafazası, kendi esaret ve sefaletlerinin temadisi demek olduğunu amele, köylü ve ale'l-umum fakir halk, idrak değilse bile hissetmeye başlamıştı. Mazdak bu sırada zuhur ederek, bu çaresizler sınıfına, bir yeni din şeklinde bir içtimaî mefkûre getirdi ve bunu dünyada belki ilk ve son olmak üzere, devlet kuvvetiyle muvakkaten tatbika muvaffak oldu.

Mazdak dünya münasebetlerinde ve işlerindeki bütün fenalıkların membaı, eşya ve eşhasa efradın temellük edebilmesinde olduğunu görmüş ve temellük edilmesi mümkün her şeyi, cemaatin müşterek mülkü addetmiştir. Dihkan ve muganlar, keselerine dokunan bu ıslahatın önüne geçmek için hiçbir vasıtaya müracaattan çekinmemişler ve bilhassa ruhaniler halkı irşad ve tenvir vesilesiyle Zerdüş mezhebini bir silah gibi istimal etmişlerdir.

* * *

Ferdî mülkiyet taraftarlarının galebesine rağmen İran'ın her tarafına kök salmış olan Mazdakîlik bu topraklardan tamamıyla çıkarılamamıştır. "Kök kalmış ve müsait şerait buldukça taze filiz vermiştir." İslamiyet'in zuhurundan sonra da İran'da ve Azerbaycan'da Mazdakîlik'le karabeti olan hareketler vuku bulmuştur.

Üçüncü asr-ı hicrîde Me'mun Halife zamanında meydana çıkan Babek mezhebi, Mazdak mezhebinin bir yeni şekli addolunabilir. Babek namında bir Müslüman, Mazdak iştirakçiliğini İslamiyet'in bazı zevahiriyle örtterek, ortaya atmıştır. Esasen kendisi Erdebil civarında doğmuş bir Acemdir. Büyük bir yekûna baliğ olunca, Babekîler hilafete isyan ettiler. Me'mun Halife bunlarla yirmi sene uğraşmaya mecbur oldu. Bu mezhep bütün Azerbaycan ve Şarkî Ermenistan havalisine yayılmıştı. Ancak Muttasım Halife zamanında Babek taraftarları mağlup edilmiş ve kendisi esir edilerek Bağdat'ta idam olunmuştur. Tıpkı Mazdakîlik gibi, Babek hareketi de İran'ın şimal ve şimal-i garbîsine iştirakçilik tohumlarını ekmiş ve bütün şiddetli tedbirlere rağmen zaman zaman bu havalide buna müşabih hareketler zuhur etmiştir.

Bunların hiçbiri ilk hareket kadar vüsat kesp edememiştir. Fakat âlem-i İslam'ın kısm-ı cenubîsinde Irak'ta, içtimaî sebeplere mebni, pek büyük ve mühim kıyاملar vukua gelmiştir. Hülefa-yı Abbasiye'den Harunü'r-Reşid ve Memun asırları, İslam medeniyetinin en şaşaalı, en mesut devirlerinden biri addolunur. Bu esnada Bağdat şarkın en büyük, en zengin ve en işlek şehri, iktisadî merkezi olmuştu. Bağdat'ın cihan-şumul ticareti Basra vasıtasıyla icra edilirdi. Bu vâsi ticaret-i bahriye neticesi olarak "Basra'da külliyetli miktarda iskele amelesiyle, kürekçiler, yani gemi amelesi toplanmış bulunuyordu. Bu amelenin bir kısmı zenci esirlerdi. Bundan maada Irak'ın zengin topraklarını, bağ, bahçe, hurmalık ve tarlaları işlemek üzere, mülkdarlar, birçok zenci esirleri de, rençber olarak kullanırlardı." Basra adeta Zanzibar'dan getirilen üsera ticaretinin merkezi olmuştu. Esirlere her zaman ve her yerde edilen muamele malumdur. Bu mahalde hummalı bir faaliyet içinde kitle halinde bulunmaları dolayısıyla, muvaffakiyetli bir tarzda isyan etmek için, zenci üsera, lazım gelen şeraite malik idiler. Miladî 869 senesinde, Hazret-i Ali evladından olduğunu iddia eden Mehmed oğlu Ali isyan bayrağını omuzlayarak bu zencilerin başına geçiyor; bilahare büyük muharebelere sebep olan büyük bir

içtimaî hareket vücuda getiriyor. Bu dâhilî muharebata İslam tarihinde “Harbü’z-zenc” tabir olunur. “İhtilalciler muvaffak oldukları mahallerde, tıpkı Spartaküs ordusunun yaptığı gibi üserayı azad ediyorlardı.” İhtilalin muvaffak olduğu yerlerde efendiler, sermayedarlar katlolunuyor, mülkleri ve tarlaları yakılıyordu. Halifenin orduları birkaç defa bu esir ordularına mağlup olmuştur. Reisleri Ali’ye İslam burjuva müverrihleri “el-habis” lakabını verirler. On beş sene devam eden zenci esirlerinin kurtuluş hareketi de, nihayet el Muvaffak Halife tarafından bastırılmıştır.

Bu zenci hareketine bir sınıf şuurunun, nazari bazı fikirlerin hâkim olduğunu tarih kaydetmiyor. İslam tarihlerinde “Karmatî hareketi” denilen vaka da aynı asırda zuhur etmekle beraber, kuvvetli bir nazariyat temeline malik bulunuyordu. Bu itibarla ehemmiyeti daha büyüktür.

“Karmatî hareketini ihdas eden İsmailiye mezhebi, mezahib-i Şiadan berîdir. Şiilik Araplardan ziyade İran’ın ruh ve zekâsıyla inkişaf etmiştir.” Denilebilir ki tamamen Arap olan tacir ve aristokrat benî Ümeyye aleyhine, Arap olmaktan ziyade Müslüman olan Haşimilerle beraber kıyam eden İranîlerin elinde bu mezhep mükemmel bir itiraz ve mücadele vasıtasıdır. İsmailiye mezhebi misyonerlerinden bir İranlı’nın irşad ettiği, Kûfe civarı ahalisinden (karmat =karmat=çirkin yüzlü) lakabını taşıyan bir köylünün teşebbüsüyle zuhur eden Karmatî hareketini Alman müverrihi August Müller Şiilik ile Babekîliğin, yani komünizmin bir memzucu addediyor. Karmatî hareketi esnasında miladî 874 tarihinde mahallî ahval ve şerait böyle bir ihtilalin hudusuna müsait idi. Irak’ta köylüler maişet hususunda pek çok zahmet çekiyorlardı. Halife sarayının ihtişam ve debdebesini, saray mensuplarının, şehirli zenginlerin sefahat ve israfını, biçare köylü, ailesinin kuru ekmeğini tenkıs suretiyle vermeye mecbur olduğu vergilerle hizmet ve angaryalarla temin ediyordu. Bir taraftan da zenci ihtilali dolayısıyla Bedevilerin mütemadiyen yağma ve garetine maruz kalıyor idi. İhtilalcileri tedibe gelen halife askerlerinin iskân ve iaşesi de yine köylünün boynuna yüklenirdi. Mehdi zuhuruna intizar, yegâne tesellileriydi. Zengin ve yoksul ayrılığı gayrılığı kalmayacak, zalimler cezasını görecek, herkes refah ve saadet içinde yaşayacaktı. Karmat İsmailiye mezhebinin bu nikbin akidelerini Irak köylüleri arasında kolaylıkla ve büyük bir mikyasta neşr ve tamim etmişti. Karmat’ın taraftarları az zamanda Fırat havzasında büyük bir cemaat haline geldiler.

İslam müverrihleri Karmatîlerin tamamıyla iştirakçi olduklarını, emval ve emlakin müşterek olmasına taraftar olduklarını iddia ederler. Bunlar ferdî mülkiyetin fakirlik ve zenginliği doğurduğuna inanırlardı. Fakat cebir ve şiddete lüzum görmezler idi. Mehdi zuhur edecek, mesele onun saye-i adlinde hallolunacaktı.

Fakat sonraları adetleri çoğalıp kuvvet ve kudret peyda edince bu muslihane siyaseti terk ve zorla iş görmeye teşebbüs ettiler. Dördüncü asır iptidalarında reislerinden Ebu Tahir Süleyman büyük bir ordunun başına geçmiş; Basra ve Ehvaz gibi büyük şehirleri yağma ederek ganaimi köylü ve Bedevilere taksim etmeye başlamıştı. Bağdat kapılarına kadar gelerek halifeyi bile tehdidi altına almaya muvaffak olmuştu. Hareket bu cesametleri ihraz edince Karmatîlere karşı hükümet orduları sevk edilmiş ve büyük muharebeler vuku bulmuştur. Müesses hükümetleri daima haklı çıkaran müverrihler, Karmatîler aleyhinde, üzerlerine nefret-i ammeyi celbedecek birçok hurafeler uydurmuşlardır. Bununla beraber aynı müverrihler bu iştirakçilerin fikir ve hareketlerinde vahdet, aralarında bir nevi uhuvvet mevcut olduğunu, büyük küçük farkı

gözetilmediğini, hükümdarlık ilga edilip başta bulunanlara dâî denildiğini, cemaatin umuru bir şûrânın müzakerat ve mukarreratına tevdi edildiğini itiraf etmeye mecbur olmuşlardır. Bundan anlaşılıyor ki Karmatîler tamamıyla komünist değillerse bile komünizm esasından bazılarını kabul etmişlerdi. Zuhurlarından bir asır kadar sonra Karmatîler halife orduları tarafından mağlup edilmişse de iştirakiye mezhebi fikirleri tamamıyla ortadan kaldırılamamıştır. “İştirak fikirleri daha derinlere dalıp gizlenerek yaşamış ve cemaat-i İslamiye’ye, içinden icra-yı tesir ederek pek çok dağılmıştır. Aleviliğin bütün âlem-i İslam’da bir nevi tecellisi demek olan tarikatların çoğunda komünizmin bazı izleri mahsûstur.” Bazı tarikatlarda bir ruhî komünizme kadar gidilir. “İçtimaî komünizm mülk-i müşterekte emlak-i ferdiyeyi bel’ eder; ruhî komünizm ruh-ı müşterekte ervah-ı ferdiyeyi gark eyler. Buna ehl-i tarikat “fenafillâh” diyorlar.”

Ş. H.

Haricî Suûn:

Almanya'nın İflası

Almanya'da Vaziyet ve İşçi Sınıfı

Almanya'da Rathenau'nun katli, Almanya'nın vaziyetinde birdenbire tahavvüller intaç eylemiştir. Bu, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin reisi olan Scheidemann'a, Vorwärts gazetesinde, Almanya'nın tarihi 4 Ağustos 1914'teki gibi bir dönüm noktasında bulunduğunu beyan ettirecek derecede şümullüdür. Almanya'nın bu vatanperver sosyalistlerini, 1914'te amele kitlelerini Alman emperyalizmi için harbe sürdükleri gibi, bugün de aynı rolü oynamaya saik olmaktadır. Son zamanlarda Almanya'da yeniden monarşinin tesisi için büyük bir cereyan vardır ve bu cereyanın çıkmasına başlıca sebep Alman vatanperver müstakil ve gayr-ı müstakil sosyal demokrat partileridir. Almanya'da her ne kadar bir Ebert cumhuriyeti (sosyal demokrat) var ise de bu cumhuriyet İkinci Wilhelm cumhuriyetinden başka bir cumhuriyet değildir. Dağıtılan ordudan açığa çıkan zabıtlar, Almanya'nın her köşesinde gençlik, spor ve daha birçok isimler altında kulüpler teşkil etmişlerdir ki bu suretle Alman sivil ordusunu temsil edecek bir teşkilat kurmuşlardır. Her tarafta irtica harekâtı görülmektedir. Bu monarşist teşkilatının ilk hedefi cumhuriyetperver rüesayı ortadan kaldırmak, kanlı bir ihtilal yapmak ve nihayet İkinci Wilhelm'i Almanya'ya getirmektir. Bunların merkezi Bavyera'dır. Hindenburg'lar, Ludendorff'lar, bir kelime ile bütün eli bıçaklı kasaplar Münih'te resmen bu demokrat (!.) cumhuriyet aleyhinde çalışmaktadırlar.

Almanya'da hakiki cumhuriyetperver tek bir parti vardır: Komünist Partisi. Diğer sosyalist partilerin hepsi, vatanperverdirler ve hâlâ Fransız milletinden intikam almak hevesinde bulunuyorlar. Alman amelesini, Rathenau'nun katlini müteakip, cumhuriyeti muhafaza etmek iktidarının kendi sosyal demokrat reislerinde olmadığını bilfiil gördüler. Ve bu sefer cumhuriyetin katî olarak müdafaası için şunları talep ettiler: Reichstag'ın dağıtılması, yeniden intihap icrası, gizli ve aşikâr monarşist teşkilatlarının dağıtılması, monarşist propagandasının men'i, açığa çıkarılan zabitanın üniforma ile dolaşmasına müsaade edilmemesi ve ilh... Amelenin ebedî düşmanı soyguncularla el ele veren ve harp zamanındaki gibi bâzergânların uşaklığını yapmaktan yine büyük bir zevk duyan Sosyal Demokrat Partisi ile Müstakil Sosyal Demokrat Partisi, amelenin tabî ve asgarî mutalebatını müdafaadan çekindiler. Amelenin burjuva kitlelerine karşı açtığı müttehît cepheyi bozdular ve hatta burjuva partilerinin, sermayedarların lehinde olarak müstakiller sosyal demokratlarla derhal birleştiler. Bavyera'daki monarşistler bundan bi'l-istifade Reichstag'da, yapmış olduğu, cumhuriyetin müdafaası kanununu kabulden imtina ve imparatorluk hükümetine karşı isyan ettiler. Bunun üzerine vaziyet daha fena bir şekle girdi.

Diğer taraftan Alman kapitalistleri, Fransa hükümetine tazminat vermemek için Alman markının kıymetini düşürmeye başladılar. Haziran'ın iptidasında 273 mark olan bir dolar, Ağustos'un on beşinde 2000'e kadar yükseldi. Almanya bir sanayi memleketi olduğundan ancak diğer kapitalist memleketlerle rekabet yapmakla yaşayabilir. Rekabet yapabilmek için istihsal etmiş olduğu emtiayı, diğer memleketlerin emtiasına nazaran ucuz satmaları icap eder, bir metanın fiyatını, o emtiaya sarf edilen iş kuvveti tayin eder. Binaenaleyh kapitalistler mallarını ucuz satabilmek için iş kuvvetlerini ucuz tediye etmek isterler. Bu nokta-i nazardan kapitalistler markı düşürürler ve bu suretle markı düşürmekle de milyonlarla ticaret ederler.

Şöyle ki iş kuvvetlerini markla tediye ederler. Emtialarını satarken Amerika doları yahut İngiliz lirası ile satarlar. Mark düşünce bittabi pahalılık ilerler, pahalılık ilerledikçe ameleler grev yaparak yevmiyelerini tezyid ettirirler. Yevmiyeler tezayüd edince kapitalistler yeniden markı düşürmeye mecbur olurlar. Çünkü, yukarıda söylendiği vechile, bunu yapmazlarsa rekabet edemezler. Bu kurnaz kefen soyucuların markı düşürmek için kullandıkları vasıtalar pek mütenevvidir: sermayelerinin bir kısmını İsviçre'ye, Amerika'ya, Hollanda'ya göndermek ve memleket dâhilinde ecnebi parası satın almak ve ilh...

Burjuva gazeteleri markın düşmesine sebep olarak Fransa'nın tazminat politikasını gösterirler. Fakat bu asıl sebep değildir. Asıl sebep kapitalistlerin, sermayelerinin büyük kısımlarının harice kaçırılmasıdır. Almanya'nın tediye bilânçosu, yalnız tazminat tediyesinden fenalaşmamıştır. Aynı zamanda memalik-i ecnebiyedeki ticaretin zıyaandan, vapurlarını, müstemlekelerini, maden kömürlerinin yüzde yetmişini, kömür istihsalatının yüzde otuzunu kaybetmesinden ve bi'netice mevadd-ı ibtidaiye ithalatının tezayüdünden de fenalaşmıştır. Bunlardan maada Almanya'nın tediye bilânçosu ayrıca, asilzadegânın istihsale karşı sabotaj (yani kasten bozmak) yapması neticesi olarak istihsalatın azalması yüzünden de büyük miktarda mevadd-ı gıdaiye ithalatı ile taciz edilmektedir.

Bütün bu sebepler markın düşmesinde büyük bir rol oynamakla beraber katî ve müessir sebep değildir. Bu dâhilden harice sermaye kaçakçılığı, Almanya'da muhtelif suretlerde vaki olmaktadır. Bankalar, kapitalin gizli olarak bilhassa İsviçre ve Hollanda'ya vâsi mikyasta kaçırılmasında büyük bir rol oynamakta ve bu kaçakçılığa her suretle müzaheret ve yardım etmekte ve banka ve sınaî sermayeler esiri sosyal demokrat Alman hükümeti bu hususu pek mahrem tutmaktadır. Çok terakki etmiş kapitalist memleketlerinde, kapitalin ihracı normal, yani tabii olursa o memleket için hiçbir zarar teşkil etmez!. Fakat burada hal böyle değildir. Alman kapitalistleri Almanya'nın iktisadiyatı için elzem olan kapitali büsbütün kaçırmaktadırlar ki bunun neticesi tabii pek vahimdir. Ve bunun bir misalini Avusturya hükümetinin yapmış olduğu tatbikatta reyü'l-ayn gördük. Bugün Avusturyalılar açlık içinde çırpınıyorlar ve Avusturya'nın bu hale gelmesinin yegâne müsebbibi, Avusturya'da icra-yı hükümet eden ilm-i iktisattan bî-haber papazlar hükümetidir. Avusturya parlamentosunda ekseriyet partisi, papazlar partisi olduğundan parlamentarizme nazaran hükümeti bu parti elinde bulundurmakta ve orada işçi ve fakir, vâsi halk kitlelerinin sefaleti mesuliyetini bunlar taşımakta ve içlerinde hükümeti idare edebilecek iktidarda mühim rical bulunmadığından Avusturya'yı mahva sürüklemektedirler. O derecede ki geçen sene bir lira 30,000 kron iken bugün bir lira 55,000 krona kadar çıkmıştır. Bunlardan çıkarılacak netice şudur: kapitalist nizam-ı içtimaîsi altında Avrupa'nın yeniden ihyası gayr-ı kabildir. Kapitalistler Avrupa'yı ve bi'netice bütün dünyayı felakete sürüklemektedirler.

Kapitalist Almanya'nın iflası, kapitalist Avrupa'nın iflası demektir. Almanya'da amele hukukunun yegâne hamî-i hakikisi – Komünist Partisi – bu vaziyet karşısında şu talepleri serd etmektedir:

- 1– Borsa ve bankaların amele tarafından kontrolü.
- 2– İthalat ve ihracatın amele tarafından kontrolü.

3– Mevadd-ı gıdaiye ticaretinin ve mevadd-ı gıdaiye tevziinin amele tarafından kontrolü.

4– Lazım gelen mevadd-ı gıdaiye celbi için komisyon teşkili.

5– Fabrika ve madenlerin amele tarafından kontrolü.

6– Altın ve gayr-ı menkul kıymetlerin celbi.

Almanya'yı iflastan kurtarmak için yapılacak bâlâdaki tedabir amelenin asgarî mutalebatıdır. Fakat bu mutalebat bir avuç kapitalistlerin aleyhinde ve bütün Almanya milletinin lehinde olduğu için kapitalistleri müdafaa eden sosyal demokrat ve müstakil sosyal demokrat partileri tabii bunların aleyhindedir. Bu sarîh hakikatleri anlamaya başlayan amele kitleleri akın akın komünist partisine geçmektedirler.

Mesrudatımızdan çıkan diğêr bir netice de içtimaî inkılâbı kapitalizm hazırlamaktadır. İnkılâb-ı içtimaî gayr-ı kabil-i içtinaptır.

A.

Dahilî Şuun:

Anadolu'dan Gelen Fikirler Etrafındaki Münakaşalar

On günden beri İstanbul halkı şehr-i ayinler içinde, coşkun, müstesna bir hayat geçiriyor. Anadolu millî hükümetinin İstanbul'a resmen mümessillerini gönderebilmesi, Mudanya protokolünün imzasını müteakip imkân dâhiline girmişti. Trakya'yı tesellüm etmek üzere memur edilen Refet Paşa, Büyük Millet Meclisi ve muzaffer ordu erkânından, bir sıfat-ı resmiye ile payitahta gelen ilk recül-i siyasîdir.

Uzun mütareke senelerinin acıları altında kalbi ezilmiş olan İstanbul ahalisi, bu müteyemmen fırsatı ganimet bildi: ve memleketin istilacı ordularından halâs bulduğundan beri hafifleyen yüreği, neşe ve gururla dolu olarak, Refet Paşa ve maiyetini pek muazzam tezahüratla karşıladı. Bu vesile ile yapılan ve günlerce devam eden nümayişlerden bahsedecek değiliz. Karilerimiz bunların tafsilatını, yevmî gazetelerde, günü gününe takip ettiler. Bizim mevzubahis etmek istediğimiz bu tezahüratın iç yüzüdür.

Refet Paşa daha ilk günden müteaddit nutuklar irat etti. Ve ortaya birçok fikirler saçtı. Bunlar bir burjuva inkılâbının esasını teşkil ediyordu. Son günlerde bu fikirler etrafında hararetili münakaşalar cereyan etmeye başladı. Bu vadide Aydınlık'ın da düşündüklerini, görüşünü, alakadarlar şüphesiz öğrenmek arzu ederler.

Biz kendi fikirlerimizi teşrih etmezden evvel, bu derece salâhiyettar bir ağızdan çıkan ve muhtelif şekillerde tekrar edilen katî sözler delaletiyle, Anadolu'nun esaslı bir inkılâp yapacağına kanaat getirerek bir sınıf halkın aldığı irticaî hareketi kaydedeceğiz.

Ale'l-umum muallimlere, memurlara, şahsî saltanat yerine millet saltanatının ikamesi, tefrik-i kuvva nazariyesinin ayaklar altına alınması, aykırı gelmekte; birçoklarının itiyatlarını haleldar, taassuplarını rencide etmektedir. Bu aksi hareketin evvela şahsî münasebetlerle farkına varıldı; kulaktan kulağa fısıldama suretiyle mevcudiyeti şayi oldu. Sonra yavaş yavaş gazetelerde tetkikine başlandı. Bugün de intişar eden ufak bir "supara" ile Lütfü Fikri Bey bu irticaî fikirlerin yıpranmış nazariyatını, ter ü taze itirazlar gibi, efkâr-ı umumiyeye arz ediyor.

Anadolu inkılâbı; cezrî bir içtimaî inkılâptan başka, bu milleti kurtaracak çare olmadığına iman edenleri tatmin etmekten çok uzaktır. Muhtac-ı tesviye olan birçok mesailin, bundan sonra da halline imkân bulunamayacağına kani olmakla beraber, samimi olmasını pek temenni ettiğimiz bu inkılâp teşebbüslerinin hal-i hazır idareye nazaran, büyük bir terakki adımı olduğunu itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Ve onu, muhafazakâr ve ananeperest muarızlarına karşı, müdafaa etmeyi bir vicdanî vazife telakki ediyoruz.

Refet Paşa'nın nutuklarında tespit edilen esaslar, ana hatlarında hangileridir? Bunlar âtidedeki dört maddede hülâsa edilebilir:

1- Bütün devlet iktidarının doğrudan doğruya millet tarafından müntahap ve kuvve-i icraiye ve teşriye ve adliye sineinde cem eden bir meclise tevdi.

2- Hükümdarlığın ilgası ve hilafetin hükümetten ayrı olarak hanedanda ibkası.

3- İcra vekillerinin münferiden millet meclisi tarafından intihabı ve münferiden meclise karşı mesul olmaları.

4- Kuvve-i icraiye şahsında temsil eden bir hükümet reisinin bulunmaması.

Bu mevadd-ı siyasiyeye karşı yapılan itirazlar, Lütfü Fikri Bey'in ahiren onlara vermeye yeltendiği ilmî kisve altında, şu tarzda hülâsa edilebilir:

1- Meşrutî hükümetlerde, hükümdarlar saltanat-ı milliyenin tecellisine katiyen engel değilmiş: "Hükümdarlar saltanat-ı milliyeye daha ziyade bir şahsiyet, bir hüviyet ve hatta bir miknet, bir kuvvet verir."

Yine bu iddiayı tevsik etmek için, uzun boylu izah edilmektedir.

2- İcra bir kişinin işidir. Bu kuvvet bir meclise verilirse devlet işleri alt üst olur. Ve esasen meclis de hata ve temsil ettiği halkın menafini ihlal edebilir. Kim meclisi ıskat ve millet huzuruna gitmeye icbar edecek? Burada Lütfü Fikri Bey, Refet Paşa'nın kanaatine büsbütün muhalif olarak, cemaatin ruhu daima en doğruyu bulduğuna inanmıyor. Ve bilakis cemaatle müzakerenin hakikate isal eden en uzun ve en sarp yol olduğuna kani bulunuyor.

3- Esasat ve ananat-ı İslamiye, hilafetin kuvve-i cismaniyeden ayrılmasına imkân bırakmıyormuş. Ve zaten ahalimizin seviye-i zihniyesi başka bir idare şekline müsait bir derecede değilmiş.

* * *

Bahsettiğimiz itirazların hiçbiri bize yeni bir şey öğretmiyor. Öteden beri müesses nizamları, devlet teşkilatlarını makul göstermek, mutasavver usullerin cümlesine faik oldukları kanaatini husule getirmek üzere; ciltler dolusu nazariyeler ve deliller cem edip, bunlarla mekteplilerin kafalarını şişirmek, hür düşüncelerine mani olmak ve halkı güya yüksek bir ilim hayaletiyle tedhiş etmek, iktidar makamlarının etrafında toplanan ricalin tatbik ettiği bir usuldür. Bugün, mücerrep olan bu usule müracaat ediliyor. Beşeriyet çoktan beri, nev'umma mukaddes addedilen bu esasat-ı hukukiyenin, kendi refah ve saadetiyle kabil-i tevfiik olmadığını ve ancak bazı mümtaz hâkim sınıfların menfaatleri itibarıyla bir kıymetleri olduğunu anlamıştır.

Cihan iktisadiyatının ve sermayedarlığın bugün vasıl olduğu azamî inkişaf devresinde, iktisadî amilleri kale bile almaksızın, dünya harbi olmamış, beynelmilel muvazene inhilal

etmemiş, içinden çıkılmaz, cihan-şümül bir içtimaî buhran mevcut değilmiş gibi, sırf kanun ve hukuk-ı esasiyeden bahsedilirse, ifade edilen fikirler safsatadan ibaret kalır. Lütfü Fikri Bey'in tekrar ettiği deliller, daha vazih ve daha kuvvetli şekillerde alelade mektep kitaplarında mevcuttur. Biz bu münakaşada onların aynen tekrarına değil; yeni inkılâbî dünya vaziyetine müesses nizamatin tevafuk edip etmeyeceğinin ispat edilmesine intizar ediyorduk. Maatteessüf sukut-ı hayale duçar olduk. Okuduğumuz yazılarda yeni tek bir fikre tesadüf edemedik. Lütfü Fikri Bey yeni iktisadî şeraitten o kadar gafil görünüyor ki, – bir inkılâp muvacehesinde değilmiş gibi – yapılması matlup şeyler hakkında, evvela kanun dairesinde ârâ-yı umumiyyeye müracaat edilmesini teklif etmek safderunluğunda bulunuyor. Bundan vazihan anlaşılıyor ki irtica taraftarları, halkın cehaletini ve taassup hislerini tahrik etmek suretiyle, asrî cereyanlarla tezat halinde olan vâhî emellerini tahakkuk ettirmek hayalini güdüyorlar. Hâlbuki inkılâpların; yeni ihtiyaçlara cevap vermeyen kanunları – istinat ettikleri içtimaî esaslardan aldıkları kuvvetle – yıkıp, yeni nizamlar kurduklarını bilmeyen var mıdır? Ve daima bu gibi hareketleri şuurlu ekalliyetlerin vücuda getirdiği en basit hakayık-ı tarihiyeden değil midir? Tarihin hiçbir devrinde bir inkılâpçı zümre muvaffakiyetinin akabinde, henüz kâfi derecede tenevvür etmemiş halk kitlelerinin reyine müracaat etmemiştir.

Fakat biz asıl Anadolu'dan gelen fikirler hakkında kendi reyimizi söylemek isterken, bî-tarafılığımızın ilcasıyla onları haksız itirazlara karşı müdafaa vaziyetinde kaldık.

Esas mesele hakkında nokta-i nazarımızın izahı uzun süreceğinden bunu diğer bir makaleye bırakıyoruz.

Ş. H.

Eczacılar

İstanbul'da Amele Hayatı Hakkında Tetkikler:

İstanbul'un binlerce kol çalıştıran şubatından birisi de eczacılıktır. Türkiye'de yüzlerce işçi çalıştırmak suretiyle istihsal yapan müessesat-ı ispencariye ve kimyeviyyeye tesadüf edilemez. Bu şube ekseriyetle kendisi için lazım gelen mevaddı mamul şeklinde ithal ve ancak 8-10 işçi çalıştıran birkaç müessesede, nim-mamul mevadda muayyen bir şekil vererek mamul bir hale ifrağ ederler. Şehrimizdeki büyük ecza-yı tıbbiye müessesatı, daha fazla birer ithalatçı ve transitçi olarak arz-ı vücut eylemekte ve hemen bütün Türkiye'nin ecza-yı tıbbiye ihtiyacatını tatmin ettikten başka Karadeniz'i muhat memalike de mühim miktarda ihracat ve transit suretiyle sevkıyat yapmaktadır.

Şehrimizdeki "tıbbî müessesat" sekiz yüzü bulmaktadır. Ecza-yı tıbbiye ticareti ile iştigal eyleyen müesseselerin kısm-ı mühimmi İstanbul cihetinde bulunmaktadır. İstanbul cihetinde bulunan büyük ecza-yı tıbbiye depoları elliye tecavüz etmekte ve büyük bir kısım da Galata'da ve Beyoğlu cihetlerinde bulunmaktadır. Büyük ecza-yı tıbbiye müesseselerinin en mühimleri – ki 8-10 işçi kullanılmaktadırlar – Beyoğlu'nda Kanzuk eczahanesi, İstanbul ve Beyoğlu'nda İngiliz Anonim Şirketi depoları, Sirkeci'de Beşir Kemal eczahanesi, Meydancık'ta Ekrem Necip deposu, Aksaray'da Ethem Pertev eczahanesi, Beyoğlu'nda Moris Faraci deposu ve ilh...dir.

Eczahanelerle imalathaneler İstanbul'un en ücra köşelerine kadar, her tarafına serpilmış olup en ziyade kesafetle buldukları mahaller Cadde-i Kebir, Galata, Sirkeci, Divan Yolu, Fatih ve Aksaray civar ve caddeleridir.

Şehrimizde mevcut eczahaneler 500-550'yi bulmakta ve ekserisi 1-4 işçi istihdam etmektedir. Pek insafsız bir tarzda cereyan eylemekte bulunan soygunlarına daha emin ve şümulü bir şekil verebilmenin bir teşkilatla kabil olabileceğini takdir eden bu çok kurnaz sınıf kendilerini evvela millî tarzda organize etmişler ve bu suretle "Türk, Rum, Ermeni, Musevi" kısımları vücut bulmuştur.

Sermayedarlar, soygunlarının istedikleri şekilde serbestçe ve vâsi miyasta yapılabilmesinin, ancak işçilerin ittihat ederek kudretli ve mücadelecî bir teşkilat altında toplanmadıkları takdirde kabil olabileceğini, kendi sınıflarına has kurnazlıkla takdir ederler; işçi uyanış ve ittihadına mani olmak için her türlü desise ve tazyikleri yapmaktan çekinmezler. Bunların en büyük silahları, bilhassa bizim gibi geri kalmış memleketlerde, milliyetçiliktir. Bu kurnaz sınıf, bizzat bir milliyet ve milliyetçilik tanımadığı halde güzel bir ayırış silahı olduğu için bunu bin türlü yıldızlarla süsleyerek yüz bin türlü şekillerle ayıramaz bir küll olan işçi sınıfına mütemadiyen yuttururlar.

Hepsi yalnız tek bir milletten (sınıftan), işçi sınıfından olan işçilerin hissiyat-ı milliyelerine müracaat ederler. Gözlerini açmalarına hiçbir zaman müsaade etmedikleri bu zavallı gözleri kapalı fertleri, bu aynı sınıfın uzuvlarını yekdiğerine saldırtırlar, boğazlatırlar ve nihayet hakiki mevkilerini unutturdukları bütün bu boğazlaşan ve tabiatıyla zayıf düşen insanların hepsini birden boyunduruğa sokarlar ve istedikleri gibi müştereken, hem de milliyet farkı gözetmeksizin hep birlikte soyarlar... Aynı tezahüre şehrimizde de şahit olmaktayız.

Bu zavallı ve gözleri elan kapalı işçi zümresinin millî hislerine müracaat suretiyle Türk'ünü Rum'una, Ermeni'sini Türk'e saldırtıyorlar. Ve milliyet perdesi altında işçi sınıfının, tek ve müşterek düşmanı olan sermayedar ve patronlara karşı müşterek haklarını, müşterek menfaatlerini müdafaa edebilmek için bir mücadele teşkilatı altında birleşmelerine mani oluyorlar ve bunda, milliyet hislerinden, kasten ika ettikleri milliyet tezat ve bürudetlerinden istifade ediyorlar. Diğer cihetten ise o mütemadiyen körükledikleri milliyet hisleri, milliyet tezatları kendilerini müştereken ve daha iyi soymak esbabını ihzar için birleşmekten katiyen men etmiyor. Bu fevkalade milliyetperver ve vatanperver görünen ve bunu büyük bir maharetle telkin eden bazergânlar zümresi, müşterek soygun karşısında bütün bu mukaddes dedikleri milliyet hudutlarını çiğneyip geçmekte tereddüt göstermez ve milliyetin fevkinde bir "sınıf birliği teşkilatını" kurmaktan çekinmezler. Türk, Rum, Ermeni, Musevi ecza-yı tıbbiye tacirlerinin müşterek ve müttehîtt sendikaları işte bu sınıf birliğinin numunesidir.

İstanbul'da bu şubede çalışan işçilerin miktarı en aşağı bir hesaplama 1500'ü geçmektedir. Kısm-ı mühimmini gençler teşkil eden bu işçilerin 400'ü Rum, 400'ü Ermeni, 700'ü de Türk ve mil-i saire mensuplarıdır. Bu işçiler çırak ve kalfa namlarıyla yâd edilirler. Çıraklık müddeti gayr-ı muayyendir. Çıraklıktan maksat sanatı az çok öğrenmek demek olduğuna göre iki sene bâligân- mâ-belag kâfi ise de patronların kabil olduğu kadar uzun bir zaman exploite etmekteki bariz menfaatleri sebebiyle pek çok uzatılmaktadır. Ve bu suretle bu sanat çırakları senelerce, derileri soyuluncaya kadar didinmek mecburiyetinde bırakılmaktadırlar. Ücretler bu kalfalık müddetleriyle mütenasiben ve fakat pek batî bir yürüyüşle tezayüt eder. Bu suretle

halen 3 lira haftalık almakla işe başlayan bir çırak, senelerden sonra ancak 6 lira almaya muvaffak olabilir. Çıraklar, kalfalarla ustaların (patron) göstereceği herhangi bir işi yapmakla vazifedar olduklarından şerait-i sa'y da bittabi pek ezicidir. Çırak herkesten evvel dükkânı açmaya ve herkesten sonra kapamaya ve bu suretle yevmiye ekseriya on altı saat çalışmaya mecburdur. Ekseri kalfaların mazhar oldukları on beş günde bir istirahat ve tatile de kolay kolay nail olamazlar. Yemek ve giyim işlerine ustalar katiyen karışmazlar. Yalnız eczanelerde (o da müsait olduğu takdirde) bazen çırakların yatmalarına mümanaat edilmez.

Ücretler haftalık ve lira hesabıyla şudur:

	Harpten evvel	Hal-i hazırda
	Asgarî Azamî	Asgarî Azamî
Serkalfalar	2 - 3	10 - 15 (bazen % 5)
Kalfalar	1 - 1,5	7,5 - 10
Çıraklar	20 - 40 kuruş	4 - 6

Bu rakamlardan istidlal edildiğine göre serkalfaların ücretleri 5, kalfaların 7 ve çırakların 16,5 misli tezayüd eylemiştir. Mutlak bir ekseriyetini gençler teşkil eden çırak ücretlerindeki tereffu, pazarda genç kuvvetlerinin yaşlı işçilerden fazla revaçta bulunmalarından ve bunun da bilhassa genç iş kuvvetlerinin daha uzun zaman çalıştırılmaya, istenildiği vechile kullanılmaya müsait ve verilen emirleri daha mutavaatkârâne ifa eylemekte bulunmalarından, daha kolaylıkla esaret zincirleri içine alınabilmelerinden ve nihayet patronlara karşı koymak ve metalib serdetmek kudret ve kabiliyetinden mahrumiyetlerinden ileri gelmektedir.

Şehrimizdeki eczanelerin çoğu küçük olduklarından ekserisinde ancak 1-2, cüzî bir kısmında 2-5 ve pek mahdut bir kısmında da 5-10 işçi bulunduğu göre işçiler çok dağınık bulunmaktadır. İş zamanlarının fevkalade uzunluğu, hafta tatilinin adem-i mevcudiyeti bu meslekteki işçilerin bir araya gelerek tanışmalarına ve aralarında tesanüdün teessüsüne gayr-ı muvafık bir surette icra-yı tesir etmesine sebep olmaktadır. Patronlar sınıfı tesanüdün adem-i mevcudiyetinden bihakkın istifade ederek bunu temine çalışanları, pek dağınık işçileri bir teşkilat altında toplamak için uğraşan ve onları ikaz edenleri derhal işten çıkarmakta gecikmiyorlar. Bu suretle Beyoğlu cihetindeki işçilerin, tesanüdüleri sayesinde temin ettikleri hafta tatili; sırf İstanbul cihetindeki işçilerin kendilerini, onlara tamamen yabancı ve hatta kendi esaret zincirlerini ve sefalet sebeplerini bizzat hazırlamaktan başka netice vermeyen milliyetçilik gibi hislere kaptırmaları sebebiyle diğer büyük işçi kısmı için henüz ulaşılmayan bir hayal şeklinde kalmakta; yevmiyeler ihtiyacat-ı zaruriye ile katiyen nispet kabul etmeyecek bir seviyede bulunmakta, iş saatleri tahammül-i beşerin fevkine çıkmaktadır. Küçük bir sayha-i isyan, daha doğrusu çalınmakta olan hakkın istirdadı için vuku bulan küçük bir teşebbüs, derhal çırak ve kalfaların işten çıkarılmalarıyla neticelenmekte ve yerlerine nisf derecesinde ücretli kimseler ikame olunmaktadır.

Meslekleri icabı işçiler, ana lisanlarından maada az çok Fransızcaya vâkıftırlar.

335 senesinde Rumların gayretiyile “Beynelmilel Diplomalı ve Diplomasız Eczacı Müstahdemîni Cemiyeti” namıyla bir cemiyet teşkil edilmiş ve az zamanda iki sülüsü Rum,

diğer bir sülüsü de Ermeni, Türk ve Musevi olmak üzere iki yüze karib aza cem'ine muvaffakiyet hâsıl olmuştur. Fakat müesseselerle idare heyetine geçirilenlerin sendikalizme bîgâne olmaları, diğer cihetten menfaatperest bazı diplomalı azanın patronların dil-hahı vechile bu cemiyette icra-yı nüfuza başlamaları, henüz kâfi derecede şuur sahibi olamayan kitlenin mutad lakaydîsi, her taraf burjuvazisinin bu yeni doğmaya başlayan işçi birliğini devirmeye ve dağıtmaya bütün kuvvet ve desiseleriyle çalışmaları ve nihayet bir sürü havaî masraflar sebebiyle uzun müddet yaşamayarak nihayet inhilal etmiştir. Şayan-ı dikkat ve diğer bilumum teşkilatlar için bir ders-i ibret teşkil eden cihet şudur ki, bu cemiyet teşekkülünden inhilaline değin üç defa değiştirdiği idare heyetlerinde ekseriyet-i mutlaka, 5/7 nispetinde olmak üzere daima göğüslerinde birer küçük patron kalbi çarpan diplomalıları elinde kalmış ve hatta bunların içinde patronların muti bir hizmetkârı olarak sarf eylediği faaliyete mükâfaten bilahare eczane satın alacak kadar in'ama gark edilen kalfalar bile bu idare heyetlerinde yer bulmuşlar ve mühim rol oynamışlardır. Bir işçi teşkilatının başına yarım patronların geçmesinin, hatta girmesinin bile inhilal ile neticelendiğini göstermesi itibarıyla bu tecrübe, elim olmakla birlikte, diğer emsali gibi işçi sınıfının daima göz önünden ayırmayacakları kadar kıymetli ve mühimdir. Bunun diğer bir neticesi de – tıpkı Sosyalist Fırkası'nın yanlış hareket ve dolambaçlı işleriyle umumiyetle sosyalizme karşı indirdiği darbeye müşabih olmak üzere – işçilerin, esasında hiçbir fenalığı olmayan teşkilata emniyetsizliğini, adem-i itimadını ve nihayet teşkilattan uzaklaşmasını mucip olmasındır. Bu suretle yeniden bu sendikaya hayat ve faaliyet vermek isteyen birkaç şuurlu işçi, diğer işçiler tarafından, sırf patron uşaklarının kasten bıraktıkları fena tesir ve tecrübe neticesi olarak itimatsızlık ve lakaydî ile karşılanmışlar ve acı tecrübelerden sonra idare ve kontrol heyetlerinin kapıları diplomalıları mutlak surette kapanmış olmasına ve nizamnameye bu heyetlerin yalnız diplomasız müstahdemînin dâhil olabileceğine dair maddeler konmuş olmasına rağmen 27 kişiden fazlasını toplayamamış ve nihayet bunlar da son zamanlarda dağılmışlardır.

Şurasını tekrar kaydetmekten geçmeyeceğiz ki, eczacı müstahdemînin bugün müteferrik ve dağınık, her darbeye rıza gösterecek vaziyette bulunmasında ve her başlayan birlik hareketinin inhilallerle neticelenmesinde bütün milletler burjuvazinin büyük bir maharetle zerk eyledikleri milliyet farklarının zehirli tırnaklarının büyük tesirleri olmuş, gayet sıkı ve hayatî menfaatlerin birbirine bağladığı bu bir tek sınıfın evlatları, serpilmiş bu yaldızlı ağlara büyük bir saflıkla kapılmışlar ve nihayet zincirleri kendi boyunlarına kendileri geçirmişler; büyük işçi sınıfının koparılamaz bir uzvu olan bu zavallılar, patronlarının kendilerini milliyet morfinleriyle uyuttukları halde aynı patronların milliyet fark ve münafetleri fevkinde, bir “sınıflı birlik” yapmakta ve bu birlik kuvvetiyle her tarafa müştereken hücum etmekte bulduklarını göremeyecek kadar derin bir uykuya dalmışlar ve bizzat patronlarının verdikleri bir amelî dersten istifade edememişlerdir.

İstanbul İşçi Teşkilatlarının Kapatılması:

İstanbul amelesinin henüz pek dağınık ve şuursuz bir halde olduğunu herkes bilir. Mamafih, son seneler zarfında, işçi sınıfı rehberlerinin gösterdiği gayretler sayesinde, ekser mesalike mensup amele içinden vaziyetin vahametini idrak edenler, küçük küçük cemiyetler tesisine muvaffak olmuşlardı. Teşkilat altına girmek arzusu, gittikçe umumileşiyordu. Bugün zayıf olan bu cemiyetler, zaman ile büyüyecek, tekâmül edecek ve işçi sınıfının mücadele uzuvları haline gelecekti.. Hatta birkaç aydan beri, muhtelif cemiyetlerin bir merkez etrafında

birleşmesi lehinde de kuvvetli bir cereyan uyanmış ve bazı teşebbüsat yapılmıştı. Bütün bu alaim bize emekçilerimiz arasında bir sınıf şuurunun, muhadenet hislerinin tedricen kuvvetlendiğini gösteriyor ve amele hareketinin âtisi hakkında ümitlerimizi arttırıyordu. Aldığımız bazı müessif haberler ümitlerimizi sarsmıyorsa da, işçilerimizin mücadele şeraiti güçleştirildiğini gösterdiği cihetle bizi müteessir etmektedir.

Birlik teşebbüslerini su-i tefsir ettiğinden mi, bazı gayr-i varid hafiye raporları üzerine mi, yoksa amele hareketiyle alakası olmayan bazı propagandalardan ürktüğünden mi, her nedense polis müdüriyeti, ortada ciddi bir sebep olmaksızın amele cemiyetlerini birer birer seddetmeye başlamıştır. Bu gibi mesailde ciddi tahkikattan sonra, katî kararlar alınması icap ederken resmî dairelerimizin, işi pek sathî tarzda görmeleri şayan-ı teessüftür. İşittiğimize nazaran alakadar cemiyetler ve bunlardan en mühimi olan Türkiye İşçi Derneği, haklarına ve kanuna istinaden, usul ve nizam dairesinde, aleyhlerindeki kararı geri aldirmaya uğraşmaktadırlar. Fakat hiç şüphesiz, muvafık bir netice istihsal edemezlerse, kuvvetlerine güvenerek başka namlar altında teşkilatlarını devam ettireceklerdir. Ve daima müşahede edildiği üzere, bu tazyik siyaseti, cereyanın daha çabuk inkişafından başka bir fayda temin edemeyecektir. Biz alakadar makamatin dür-endişane bir hareketiyle bu yanlış yoldan geri dönmelerini temenni ederiz.

Bir Kazaya (!) Dair:

2 Teşrinievvel Pazartesi günü Halkalı Ziraat Mektebi'nde bir traktör müsabakasının nasıl elim bir hadise ile nihayet bulunduğu malumdur. Bütün gazeteler tarafından bir kaza gibi geçirilen bu meseleyi burada biraz tamik ve tenvir etmek istiyoruz.

Müsabakanın hitamında Pavesi tank traktörü reklam için mania atlamak suretiyle arazide ilerlemeye başladı. Bilâ-müşkülât tepelere tırmanıyor, yarlardan atlıyor, hendekleri geçiyordu. Pavesi'nin bu muvaffakiyatı Fordson için bir nakise idi.

Bu nakise Fordson'un vekili Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlîsi âlât-ı ziraiye müdürü Vefa Bey'e iyi bir tesir yapmadı. Ve derhal Fordson'un şoförü Ziraat Mektebi münteha sınıf talebesinden Asım Efendi'ye Pavesi traktörünü takip etmesini ve onun geçtiği bütün manialardan atlamasını emretti. Tabii ki talebe, patronunun bu katî emrine itaat etmek mecburiyetinde bulunuyordu.

Bu sırada Pavesi en heyecanlı dakikalarını geçiriyor; büyük bir çukura indikten sonra 60 meyl teşkil eden bir tepeye tırmanıyordu. Fordson da bilâ-müşkülât çukura girdi. Lakin tepenin kaidesinde stop etti. Şoför Asım Efendi patronuna bu tepeyi çıkamayacağını söylüyordu.

Evet, hakkı vardı... Fordson traktör makineleri maniasız arazi için yapılmış ve o suretle tertip olunmuştur. Bir kere fabrikanın proje ve kataloglarında böyle bir şerh yoktur. Makinenin ön kısmı hafif ve bütün sıklet arkada tecemmu etmiştir. Bu hal bir meylî tırmanırken makinenin şahlanmak ihtimalini ziyadeleştirir. Bilhassa 60'lık bir meyle tırmanması bu ihtimali yüzde yüz raddesine çıkarır.. Nitekim böyle oldu.

Lakin muannid vekil bunu idrak edemiyordu. Onun yegâne emeli hiç şüphesiz ki Fordson'un bütün müsabakalarda ihraz-ı muvaffakiyet etmesi idi. Zavallı Asım Efendi ikinci bir emir karşısında makineyi harekete getirmeye mecbur oldu. Daha henüz üç metrelik bir yer

katetmemiști ki kendini bekleyen akıbet zuhur etti. Makine birdenbire şahlandı ve geri devrildi. Makinenin altında kalan Asım Efendi, bu biçare genç bu suretle hayatına hitame çekti.

Eğer Fordson bütün müsabakalarda ihraz-ı muvaffakiyet etseydi ne olacaktı? Bu pek aşikâr ve basittir: Fordson Amerikan fabrikasının satışı artacak, kârı ziyadeleşecek ve bu muvaffakiyeti temininden dolayı İstanbul vekili de bol bol ikramiyeler ve mükâfatlar alacaktı.

Buna mukabil o zavallı talebe, ne istifade edecekti?.. Şüphesiz ki bir hiç!.. Bir fabrikanın kârı, bir patronun menfaati için o kıymetli gencin hayatına nihayet verildi!..

Vaziyet-i Maliye

İstanbul'da mevcut buhran-ı malînin bir ma'kesi olmak itibarıyla, "Renin" unvanı tahtında intişar eylemeye başlayan, Tanin refikimizden vergi tahsilâtına ait âtideki rakamları hulasaten iktibas ediyoruz:

İstanbul, Üsküdar ve Beyoğlu defterdarlıklarına merbut 44 maliye tahsil şubelerince 22 muhtelif vergi mecmuu olarak bu senenin ilk altı ayı için 4,283,071 lira 71 kuruş tahakkuk ettirilmiştir. Bu altı ay zarfındaki tahakkukattan ancak 2,541,217 lira 21 kuruş tahsil olunabilmiştir. 22 muhtelif vergiden bakaya terk edilerek yine 338 senesinin birinci altı ayı bütçesinde tahakkuk ettirilmiş olan eski vergilerin yekûnu ise, 3,250,474 lira 65 kuruşa balığ olmakta bulunduğu halde bu kısımdan ancak 251,819 lira 39 kuruş tahsil edilebilmiştir. 22 vergiden en çok irad getireni müsakkafat vergisidir. Müsakkafat vergisiyle bu müddet zarfında 106,000 kişi mükellef bulunmakta ve bunlar üzerine tahakkuk eden vergi miktarı da 2,558,342 liraya balığ olmaktadır. Bu miktardan 1,265,529 lira 74 kuruşu Beyoğlu'na 348,209 lira 72 kuruşu Üsküdar ve 949,603 lira yirmi iki kuruşu da İstanbul vilayetine ait bulunmaktadır.

Bu miktardan Mart-Eylül ayları zarfında vuku bulan tahsilat 1,324,626 lira olup tahakkukatın % 58-60'ıdır. Geçen sene aynı müddet zarfında vuku bulan tahsilât ise % 60-65 miktarına balığ olmakta idi. Bu senenin ilk altı ayı zarfında temettü vergisi olarak 588,253 lira 21 kuruş, ihale aşarı olarak 185,771 lira 24 kuruş, ferağ ve intikal harçları olarak 189,408 lira 86 kuruş ve sigara kâğıdı bandrolü olarak 158,605 lira 35 kuruş tahakkuk etmiştir.

Şurasını kaydedelim ki bu vergilerden müsakkafat vergilerinin tahsil edilen kısımları hemen münhasıran fakir ve orta halli halkın tediyatından ibarettir. Zira zengin sınıf tabiiyet dalavereleri, tehhür ve ilh... fııldaklarıyla tediyeden kaçamak yollarını bulmuşlar ve bütün yük – bin türlü sefaletler ve yoksulluklar içinde puyan yoksul ve fakir halka tahmil edilmiştir. Temettü gibi diğer vergiler ise bi'l-vasıta vergileri teşkil eylemekte ve bunlar münhasıran işçi fakir ve orta halli sınıfın sırtından çıkmaktadır!..

Kim İnkılap İstemez

Bizim çocuklarımız cici esvap istemez..

İpek mendil, salıncak, döner dolap istemez..

Bizim kadınlarımız nalın da olsa giyer..

Podösued, iskarpin, muslin çorap istemez..

Bir nur için dövüşür bizdeki kahramanlar;

Nuru getirdim diye, rütbe, elkab istemez..
İnkılap ilham verir bizdeki şairlere
Onları çoşturmaya mahbup, şarap istemez..
Bize yol gösterenler, doğru yolu gösterir;
Karşılık bizden para, gökten sevap istemez..
Bizim âlimlerimiz hakikati şerh eder..
Hakikat görününce sual, cevap istemez..
Bizimle olmayanlar ya zalimdir, ya sersem
Aksi takdirde bilmem kim inkılâp istemez..

Dergâh Mecmuasına Ders:

Dergâh mecmuası, 5 Teşrinievvel tarihli nüshasında, Aydınlık'ın dokuzuncu sayısında intişar eden "Anadolu Zaferi" bendini tenkit ettiği sırada, münazara kavaidini büsbütün ihmal ederek, bizi insaniyet haricine çıkarıyor. İnsanlığı, dar zihniyetlerinin hududu dâhilinde mahsur zanneden ve geniş ve feyyaz beşeriyeti tanımayanlar tarafından, böyle bir hüküm verilmesini karilerimizin mazur göreceklerinden eminiz.

İlk matbuat âlemine atıldığımız zaman da, Dergâh, buna müşabih, nezaketle telifi müşkül bir huruç hareketi yapmıştı. Biz o zaman yaptığımız gibi şekli mübalatsızlıklarına ehemmiyet vermeden, bu defa da esas mesele hakkında, refikimizin muhtaç olduğu dersi vermekle iktifa edeceğiz.

Bir meseleyi layıkıyla tetkik etmeden, mütalaa beyan etmek, insanı ekseriya pek müşkül vaziyete düşürür. Mevzubahis fıkranın muharriri, Türk sosyalistlerinin, Anadolu millî mücadelesini işkâl etmiş olmasına ihtimal veriyor. Yalnız bu faraziye – latife veya ciddi – beynelmilel sosyalizmin ve ulviyetle Türk sosyalistlerinin, Anadolu hareketi hakkındaki fikriyatından tamamıyla bî-haber olarak bahse karışıldığını gösterir. Buna nazaran Dergâh heyet-i tahririyesinin vekayii, uzaktan olsun takip etmediği tahakkuk ediyor. Bize taalluku dolayısıyla kendilerini tenvir etmeye lüzum gördük. Sözü uzatmamak için tek mil söyleyeceklerimizden daha belîğ olan bazı vesaik zikrini muvafık buluyoruz. Bulgar iştirakçilerinin geçen Haziran iptidası inikad eden dördüncü kongresinde, Türkiye murahhası bir nutuk irad etmiş ve bu nutuk birçok gazetelerde neşredilmişti. Oradan aynen şu cümleyi alıyoruz:

"Yunan ordularının tecavüzüne karşı, Türk milletinin yaşamak ve istiklal haklarını müdafaa eden Anadolu nasyonalist hareketini, şark milletleri inkılâbının ve cihan-şümul işçi hareketinin selameti namına tasvip etmekteyiz."

Sonra Ziya gazetesinde, bir İstanbul sosyalisti tarafından neşredilen "Vatan Müdafaası" unvanlı makalede aynen şöyle deniyor: "Dünya proletaryası, henüz iktidarı ele almak için lazım gelen şuura malik olmayan Anadolu işçi ve köylülerinin, bu inkılâp sayesinde, hazırlanmasına yardımcı olacağını düşünerek, bu millî mücadelelere müzaheretini muvafık bulmuştur. Cihan inkılâbı imkânlarını arttıran bu muharebede, millîcilerle beraber olmak – vatan müdafaası

endişesiyle değil – sınıf menfaatleri itibarıyla, Türkiye yoksul ve orta halliler sınıfının vazifesidir.”

[beş buçuk satır boşluk]

Dünya sosyalizminin, millî mücadelemiz hakkında pek müsait bir içtihat takip ettiğini Dergâhçıların tasdik etmesi ve haksız taarruzlarını geriye almaları icap eder. Acaba nefse hâkimiyeti ifade eden bu güzel hareketi yapmak kudretine malik midirler?!

Evkaf Matbaası Müdür-i Mesul: Sadrettin Celal

TÜSTAV